

xxx ministeriön julkaisusarja 2023:xx

Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi

Valtioneuvoston periaatepäätöstä
taustoittava aineisto

LUONNOS 11.9.2024

xxxministeriö Helsinki 2023

Sisältö

1	Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa.....	3
1.1.	Demokratian tila kansainvälisesti tarkasteltuna.....	3
1.2.	Suomalaisen demokratian tila	6
1.2.1.	Äänestysaktiivisuus ja muu vaaliosallistuminen	8
1.2.2.	Lasten ja nuorten osallisuus.....	11
1.2.3.	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus	18
1.2.4.	Sananvapaus ja keskustelukulttuuri	22
1.2.5.	Alueellisen ja paikallisdemokratian muutokset	30
	Lähteet	33
2	Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa.....	34
2.1	Suomen demokratiapolitiikka 2000-luvulla	34
2.2	Pääministeri Petteri Orpon hallituksen demokratian edistämiseen liittyviä linjauksia ja toimenpiteitä	36
2.3	Muiden politiikkasektorien ja -ohjelmien sekä valtioneuvoston strategioiden yhteydet demokraatiohjelmaan	40
2.4	Euroopan unionin demokratiaan liittyviä kehittämishankkeita	45
	Lähteet	49
3	Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön	50
	Lähteet	55

[Lähdeluettelot ja puuttuvat lähteet lisätään myöhemmin; verkkolinkit muutetaan saatettavaan muotoon]

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

1.1. Demokratian tila kansainvälisesti tarkasteltuna

Viime vuosisata merkitsi demokratian läpimurtoa eri puolilla maailmaa. Monien valtioiden itsenäistyminen, yleinen äänioikeus, siirtyminen monipuoluejärjestelmiin sekä perus- ja ihmisoikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon vahvistuminen ovat tämän kehityksen keskeisiä tunnusmerkkejä. Demokratiakehitykseen on 2000-luvulla ilmestynyt varoja, joihin yhteiskuntien syventyneet jakolinjat ovat vaikuttaneet. Monet demokratiat ovat ottaneet takapakkia vuoden 2008 finanssikriisiin ja sitä seuranneen taloudellisen taantuman jälkeen, jolloin usko liberaalin demokratian ylivoimaisuuteen alkoi horjua eri puolilla maailmaa voimakkaan eriarvoisuuskehityksen takia¹. Koronapandemia heikensi entisestään demokratian tilaa globaalisti, kun valtiot muun muassa rajasivat yksilönvapauksia voimakkaasti pandemian leviämisen ehkäisemiseksi². Venäjän hyökkäys Ukrainaan korostaa demokratian ja oikeusvaltion merkitystä, sillä demokratian ja oikeusvaltion periaatteita kunnioittava valtio tuskin hyökkäisi naapurimaahansa³.

¹ Mounk (2018). The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger & How to Save It.

² Euroopan neuvosto (2021). State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law: A Democratic Renewal for Europe.

³ <https://revdem.ceu.edu/2022/09/19/in-conversation-with-francis-fukuyama-russia-would-not-have-invaded-ukraine-if-it-had-been-a-democracy/>

Liberaali demokratia tarkoittaa reiluissa ja vapaissa monipuoluevaaleissa valittujen edustajien valtaa, jota rajoittaa vallan kolmijako, yleinen laillisuusperiaate sekä yksilönvapauksia suojeleva perustuslaki⁴. Liberaalin demokratian kriisin ilmentymänä on pidetty poliittista järjestelmää kohtaan koetun luottamuksen heikkenemistä, entistä autoritaarisempien hallintomuotojen vetovoiman kasvamista, politiikan elitisoitumista, ihmisten poliittisen lukutaidon heikkenemistä sekä päätöksenteon yhteisten pelisääntöjen haastamista.⁵ Kansainväliset tutkimuslaitokset tunnistavat useita uhkia lähivuosien demokratiakehitykselle maailmalla⁶. Demokratian laatu on heikentynyt demokratioissa mm. sananvapauden, oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan saralla.⁷ Maailmanlaajuisesti oikeusvaltiokehitystä seuraava *World Justice Project* on arvioinut oikeusvaltion tilan heikentyneen useimmissa maissa kuudetta vuotta peräkkäin⁸.

Koko maailman mittakaavassa demokratioiden määrä on laskenut vuoden 1989 tasolle ja viimeisten 30 vuoden aikana saavutettu edistys on siten menetetty⁹. Alueellisesti tarkasteltaessa voidaan nähdä aste-eroja demokratian heikentymisessä. Tutkimusten mukaan demokratian tila Aasiassa ja Oseaniassa laski voimakkaasti 2010-luvulla, mutta kielteinen kehitys on sittemmin pysähtynyt. Demokratian tila on kuitenkin edelleen hauras monissa alueen maassa, eikä merkittävää positiivista kehitystä ole tapahtunut. Demokratian tila on heikentynyt erityisesti Länsi-Aasiassa, jossa moni maa on siirtynyt yhä autoritaarisempaan suuntaan. Etelä- ja Pohjois-Amerikassa median-, sanan- ja kokoontumisvapaus on heikentynyt monissa alueen maissa. Yhdysvalloissa esimerkiksi presidentinvaalien vaalitulosta on haastettu eikä valta vaihtunut rauhanomaisesti vuoden 2020 vaalien jälkeen. Afrikassa demokratian tila sen sijaan on pysynyt melko vakaana, joskin monessa Afrikan maassa demokratian tila on heikko. Afrikan maiden välillä on myös hyvin suuria eroja niiden demokratian toimivuuden ja kehityssuuntien osalta. EU:n sisällä demokratian tila on tutkimusten mukaan heikentynyt erityisesti Puolassa ja Unkarissa, mutta myös hyvin kehittyneissä demokratioissa kuten Itävallassa, Luxemburgissa, Portugalissa ja EU:sta eronneessa

⁴ Koskelo, Lassila, Lundstedt & Miklóssy (2022). Diktaattorin käsikirja: Eli miten liberaalia demokratiaa puolustetaan.

⁵ Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020). Poliittinen ilmasto elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa.

⁶ Mounk (2018). *The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger & How to Save It*.

⁷ Freedom House -indeksi, joka lienee maailman tunnetuin demokratian mittaamisen väline, vuoden 2023 mittausraportin mukaan demokratian tila heikkeni vuoden 2022 aikana 35 maassa ja parani 34 maassa. Myös syksyllä 2023 julkaistu Idea Internationalin World Democracy Report osoittaa samankaltaisia demokratiian ja oikeusvaltion liittyviä taantumisen merkkejä maailmalla.

⁸ <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>

⁹ <https://v-dem.net/publications/democracy-reports/>

Isossa-Britanniassa, joskin demokratian tila näissä maissa on edelleen korkealla tasolla.¹⁰

Demokratioiden toimivuuteen vaikuttavat laajasti yhteiskunnan muutokseen liittyvät megatrendit, kuten turvallisuusympäristön kiristyminen, globalisaatio, ilmastonmuutos ja luontokato, talouden rakennemuutos, teknologinen kehitys ja digitaalisen vallan keskittyminen globaaleille teknologiayrityksille, tuotantotapojen ja elinkeinorakenteen uudelleenmuotoutuminen, väestöliikkeet, kaupungistuminen, uusien ammattiluokkien synty, vakiintuneiden talouspoliittisten voimasuhteiden muutokset ja media- ja informaatioympäristöön liittyvät muutokset. Joukkoviestinnän rinnalle on syntynyt sosiaalisen median alustoja ja mahdollisuuksia kansalaisten suoraan välittömään viestintään, jotka yhtäältä mahdollistavat suuremman vaikuttamisen, mutta toisaalta myös mielipiteiden manipuloinnin.

Vaalihäirintä ja vaaleihin liittyvä vaikuttaminen on kansainvälisesti ollut kasvava ongelma, jonka tavoitteena on vaikuttaa vaalien toimintaan tai horjuttaa vaalien legitimitettä. Vaalihäirinnässä ja hybridivaikuttamisessa on kyse toiminnasta, jolla pyritään aiheuttamaan sekasortoa ja sekaannusta vaalikamppailun aikana ja siten heikentämään kansalaisten luottamusta paitsi vaali-instituution toimivuuteen ja hyväksyttävyyteen, myös koko yhteiskuntaan ja sen perustana olevaan demokraattiseen järjestelmään ja päätöksentekoon. Aiemmin huomio kiinnittyi globaalitasolla vahvasti uusien ja kehittyvien demokratioiden tarkasteluun ja tukemiseen. Sittenkin näkökulma on siirtynyt yhä enemmän siihen, että myös vakiintuneiden ja vakaiden demokraattisten yhteiskuntien tulee kiinnittää huomiota instituutioidensa ja järjestelmiensä – myös vaalijärjestelmien – integriteettiin ja toimivuuteen sekä hybridivaikuttamisen riskiin.¹¹

Limittyvien kriisien ja informaatiohäiriöiden aikakaudella informaatiovaikuttaminen ei liity ainoastaan vaaleihin, vaan sen kautta pyritään nakertamaan yhteiskunnallista luottamusta. Kehittyvän teknologian ja generatiivisen tekoälyn myötä väärän tiedon levittäminen ja leviäminen muuttuu yhä helpommaksi. Jatkossa yhä oleellisempaa onkin, miten voidaan tukea sellaisen informaatioympäristön muodostumista, joka mahdollistaa pääsyn totuudenmukaisiin, todennettuihin ja monipuolisiin tiedonlähteisiin.¹²

¹⁰ Idea International (2023) World Democracy Report.

¹¹ Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2022:14. Vaalijärjestelmän resilienssi.

¹² (OECD, Facts not fakes, 2024)

1.2. Suomalaisen demokratian tila

Pohjoismaat, Suomi mukaan lukien, ovat pärjänneet hyvin kansainvälisissä demokra-
tia- ja oikeusvaltiovertailuissa¹³. Freedom House:n karkealla demokraatiaindeksillä
Suomi on pitkään sijoittunut kärkimaiden joukkoon yhdessä muun muassa muiden
Pohjoismaiden kanssa¹⁴. Suomessa on vapaat ja oikeudenmukaiset vaalit ja vahva
monipuoluejärjestelmä. Korruptiota on vähän, sanan-, uskonnon- ja yhdistymisva-
pauksia kunnioitetaan ja oikeuslaitos on perustuslain nojalla riippumaton. Naisilla ja
etnisillä vähemmistöryhmillä on yhtäläiset oikeudet, joskin uskonnollisiin ja etnisiin vä-
hemmistöryhmiin kohdistuvaa häirintää, vihapuhetta ja syrjintää esiintyy. Myös IDEA
Internationalin tuoreen tutkimusraportin mukaan Suomi sijoittuu maailman kymmenen
demokraattisimman maan joukkoon¹⁵. V-dem instituutin tuoreessa demokraatiavertai-
lussa Suomi pärjää myös hyvin. Heikoimmat sijoitukset Suomi saa osallistuvan demo-
kratian ja puntaroivan demokratian mittareilla.¹⁶ Oikeusvaltioiden tilaa tarkastelevassa
kansainvälisessä vertailussa Suomi on pitkään ollut maailman kärkimaiden joukossa
muiden Pohjoismaiden kanssa¹⁷.

Vaikka demokratian tila Suomessa on kansainvälisesti vertaillen hyvä, suomalaisen
demokratian haasteina on monissa tutkimuksissa¹⁸ nostettu esille seuraavat trendit:

- osallistumisen eriarvoistuminen ja kasautuminen varhaisesta iästä lähtien

¹³ Idea International (2023) World Democracy Report.

¹⁴ <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

¹⁵ <https://www.idea.int/sites/default/files/2023-11/the-global-state-of-democracy-2023-the-new-checks-and-balances.pdf>

¹⁶ Boese ym. (2022). Autocratization Changing Nature? Democracy Report 2022. Varieties of Democracy Institute (V-Dem).

¹⁷ <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023/Finland/historical>; ks. myös Oikeusvaltiollisuus Euroopan unionissa ja Suomessa

¹⁸ Ks. esim. Mikko Värttö, Anu Kantola, Maija Setälä, Lasse Peltonen, Anna Björk, Maija Faehnle, Henri Vogt, Mari Taskinen ja Kaisa Korhonen-Kurki (2021). Suomalaisen demokratian kipukohdat – ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Strateginen tutkimus. Poliittikkasuositus 9/2021.; Grönlund, Kimmo; Wass, Hanna (2016). Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015. Oikeusministeriön julkaisu 28/2016.; Borg, Sami; Kestilä-Kekkonen, Elina; Wass, Hanna (2020). Poliitiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2020:5.; Kestilä-Kekkonen, Elina; Rapeli, Lauri; Söderlund, Peter (2024). Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella: Eduskuntavaalitutkimus 2023. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2024:10.; Ruuskanen, Petri; Jousilahti, Julia; Faehnle, Maija; Kuusikko, Kirsi; Kuittinen, Outi; Virtanen, Johanna; Strömberg, Lisbeth (2020). Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.; Gretschel, Anu; Rautiainen, Matti; Vanhanen-Nuutinen, Liisa; Tarvainen, Kai (2023). Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa: Tilannekuva ja suositukset 2023. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:24.

- äänestysaktiivisuuden eriytyminen esimerkiksi sosioekonomisen aseman, kielien ja sukupuolen mukaan
- eri väestöryhmien välisten ja alueellisten erojen kasvaminen koetussa luottamuksessa ja vaikutusmahdollisuuksissa
- kyberuhkien, mis- ja disinformaation ja informaatiovaikuttamisen riskin kasvaminen
- poliittisen vastakkainasettelun vahvistuminen ja keskustelukulttuurin kärjistyminen
- virkamiehiin, poliitikkoihin, toimittajiin, tutkijoihin ja esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan toimijoihin kohdistuvan järjestelmällisen häirinnän lisääntyminen
- yhteiskunnallisen keskustelun ja sananvapauden monimuotoisuuden kaventuminen johtuen mm. mediatoimijoiden keskittymisestä
- kansalaisyhteiskunnan taloudellisten toimintamahdollisuuksien muuttuminen julkisen talouden tilasta johtuen
- koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen eriytyminen

Viimeaikaisten tutkimusten¹⁹ mukaan ihmisten kokemukset elämän oikeudenmukaisuudesta ja omaan elinympäristöönsä vaikuttamisen mahdollisuuksista ovat heikentyneet.

Sitran selvityksen mukaan ihmiset kokivat tärkeimmiksi demokratian uhkatekijöiksi Suomessa kansalaisten passiivisuuden, rahavallan vaikutukset yhteiskunnassa, puutteet päätöksenteon saavutettavuudessa ja avoimuudessa, yhteiskuntien kehityksen kohti autoritäärisyyttä sekä kriisitilanteet²⁰. Tutkimus myös osoittaa, että enemmistö

¹⁹ Mm. Maaseutubarometrit 2020, 2023; Alue ja Ympäristö 52 Nro 2 (2023): Oikeudenmukainen kestävyysmurros luonnonvarojen hallinnassa; EVA arvo- ja asennetutkimus 2022 sekä OECD (2023), OECD Regional Outlook 2023: The Longstanding Geography of Inequalities, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/92cd40a0-en>; Kattilakoski, Mari (2022). Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4479-5>.

²⁰ Alhanen, K. & Henttonen, E. (2022). [Demokratian puolustusdialogit. Kansanvallan vahvistaminen kuuluu kaikille](#). Sitran selvityksiä 222, syyskuu 2022.

kansalaisista toivoisi enemmän ja helposti lähestyttäviä osallistumisen kanavia. Poliitikot ja virkamiehet sen sijaan suhtautuvat osallistumisen kanavien lisäämiseen varauksellisemmin.²¹

Koronapandemia ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan ovat myös Suomessa tuoneet esille tarpeen arvioida, miten demokratian ja vaalien resilienssiä voitaisiin vahvistaa²². Vaalihäirintä ja hybridivaikuttaminen on tutkimusten valossa Suomessa toistaiseksi ollut maltillista ja melko harva ehdokas on kokenut vaalihäirintää henkilökohtaisella tasolla. Sen sijaan yleisemmän tason tarkastelu osoittaa, että vaalihäirintä koetaan kasvavana uhkana.²³

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan suomalaisen demokratian tilaa erityisesti käsillä olevan demokraatiohjelman painopisteiden näkökulmasta.

1.2.1. Äänestysaktiivisuus ja muu vaaliosallistuminen

Tutkimusten mukaan suomalaisten keskimääräinen poliittinen luottamus on Euroopan korkeimpia, mutta heidän arvionsa omista kyvyistään vaikuttaa politiikkaan, eli sisäinen kansalaispätevyys, Euroopan heikoimpia. Sisäinen kansalaispätevyys on eriytynyt aikuisväestössä erityisesti koulutuksen suhteen, ja sen yhteys poliittiseen osallistumiseen, kuten äänestämiseen, on vahva. Nuorten käsitys omista kyvyistään vaikuttaa yhteiskuntaan muotoutuu hyvin varhaisessa vaiheessa ja siihen vaikuttavat sukupuoli, äidinkieli, perheen koettu taloudellinen tilanne sekä vanhempien koulutustaso ja ammatti. Suomessa jo 15-vuotiaiden tyttöjen sisäinen kansalaispätevyys on poikia heikompaa eikä tämä ero sukupuolten välillä kapene myöhemmin iän tai esimerkiksi koulutuksen myötä.²⁴ Naiset äänestävät kaikissa vaaleissa miehiä aktiivisemmin,

²¹ Jämsén, Kaartinen, Westinen & Turja (2022). Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa.

²² Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:14. Vaalijärjestelmän resilienssi.

²³ Wass, Isotalo & Limnell (2020). Ehdokkaiden ja äänestäjien havainnot vaalihäirinnästä; Von Schoultz, Söderlund & Kestilä-Kekkonen (2020). Ehdokkaiden menestys vaaleissa.

²⁴ Borg, Sami; Hannuksela, Venla; Kestilä, Laura; Kestilä-Kekkonen, Elina; Korventausta, Miikka; Sipinen, Josefina; Söderlund, Peter; Tiihonen, Aino; Vadén, Salla (2022). Nuoret kansalaiset: Tilastollinen tutkimus yhdeksäsluokkalaisten kansalaispätevydestä. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:11.

mutta naisten osuus ehdokkaista ja valituiksi tulleista on jäänyt pääsääntöisesti miehiä vähäisemmäksi²⁵.

Kansainvälisissä seurantatutkimuksissa suomalaisnuoret ovat sijoittuneet yhteiskunnalliselta tietämykseltään kärkijoukkoon ja Suomessa nuorten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin ja toimijoihin on ollut vahvempaa kuin verrokkimaissa. Sen sijaan suomalaisten nuorten osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan on muihin maihin verrattuna ollut vähäistä.²⁶

Suomessa äänestysaktiivisuus eriytyy melko voimakkaasti alueellisesti ja eri väestöryhmien välillä. Eduskuntavaaleissa äänestysaktiivisuus vaihtelee merkittävästi eri vaalipiirien välillä. Tutkimus myös osoittaa, että poliittinen suhteellisuus on toteutunut heikoimmin pienissä vaalipiireissä ja niissä on ollut matalampi äänestysprosentti kuin paikkamäärältään suurissa vaalipiireissä²⁷. Myös kunta- ja aluevaalien äänestysaktiivisuudessa on suuria alueellisia vaihteluita. Aluevaaleissa äänestysprosentit vaihtelivat merkittävästi myös hyvinvointialueittain ja niiden keskuskaupunkien välillä²⁸.

Hyvin toimeentulevat ja korkeasti koulutetut äänestävät keskimäärin muita väestöryhmiä aktiivisemmin ja naiset hieman miehiä aktiivisemmin²⁹. Nuorten äänestysaktiivisuus on eduskuntavaalien osalta viime vuosina hieman kasvanut etenkin nuorimpien, 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä. Vuoden 2023 eduskuntavaaleissa 18–24-vuotiaista äänesti 58 prosenttia, mikä oli noin kolme prosenttiyksikköä enemmän kuin vuoden

²⁵ thl.fi [Vaalit, poliittinen osallistuminen ja sukupuoli](#). [Viitattu 5.4.2024]

²⁶ Mehtäläinen, Jouko; Niilo-Rämä, Mikko; Nissinen, Virva (2017). Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2016 -tutkimuksen päätulokset. Koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

²⁷ Westinen, Jussi & Borg, Sami (2016) Itä-Suomen vaalipiiriudistuksen vaikutukset. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.) Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 28/2016.; Borg, Sami ja Paloheimo, Heikki. 2009. Vaalipiirin koon vaikutus vaaliosallistumiseen. Teoksessa Borg, Sami ja Paloheimo, Heikki (toim.), Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007. Tampere: Tampere University Press, 243–278.

²⁸ Borg, Sami (2022) Aluevaalitutkimus 2022. Tutkimus Suomen ensimmäisistä aluevaaleista. KAKS Kunnallisalan kehittämissäätiö.

²⁹ Kantola, Wass, Lahtinen, Peltoniemi & Heikkilä (2019). Vaalinavigaattori: Katso mistä löytyy eniten käyttämättömiä ääniä.; Isotalo, Järvinen, von Schoultz & Söderlund (2019). Suomalainen äänestäjä 2003–2019.

2019 eduskuntavaaleissa ja jopa 11 prosenttia enemmän kuin vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Sen sijaan 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä äänestysaktiivisuus hieman laski vuonna 2023 verrattuna vuoden 2019 eduskuntavaaleihin.³⁰

Ensimmäisten aluevaalien (2022) äänestysprosentti jäi koko väestön osalta alhaiseksi (47,5). Erityisesti nuorten äänestysaktiivisuus jäi matalaksi. 18-vuotiaiden äänestysprosentti oli vain 34,2 ja putosi 25,1 prosenttiin 20-vuotiaiden ryhmässä. Naiset äänestivät miehiä aktiivisemmin, lukuun ottamatta vanhinta tarkasteltua ikäryhmää. Suurin ero äänestysaktiivisuudessa sukupuolten välillä oli nuorimmissa ikäryhmissä. Naisten äänestysprosentti oli 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä lähes 10 prosenttiyksikköä miesten vastaavaa suurempi.³¹

Myös kuntavaaleissa nuorten äänestysaktiivisuus on jäänyt muita väestöryhmiä alhaisemmaksi. 18-24-vuotiaiden äänestysprosentti on pysynyt viimeisimmissä kuntavaaleissa melko tasaisena (35 prosenttia vuonna 2017 ja 35,4 prosenttia vuonna 2021), mutta jäänyt muita ikäryhmiä huomattavasti matalammaksi. Ulkomaalaistaustaisten 18–24-vuotiaiden nuorten äänestysprosentti oli vuoden 2021 kuntavaaleissa vain 17,4 prosenttia, kun suomalaistaustaisista saman ikäisistä äänesti 36,7 prosenttia.³²

Suomen muita Pohjoismaita kokonaisuudessaan matalampi äänestysaktiivisuus kaikilla päätöksenteon tasoilla heikentää edustuksellisen kansanvaltaisen järjestelmämme legitimitettä ja mandaattia. Tämä luo pohjaa populismille, altistaa osaltaan vaaleja häirinnälle sekä etäännyttää äänioikeutettuja politiikasta ja päätöksenteosta.

Nuoret ovat aliedustettuina niin äänestäjinä, ehdokkaina kuin valittuina päättäjinäkin. 18–29-vuotiaita on Suomen väestöstä n. 14,1 prosenttia (perustuu tilastoon vuodelta 2021), kun taas nuorten valittujen päättäjien osuus vaaleista riippuen on huomattavasti pienempi: aluevaaleissa 2022 4,7 prosenttia, kuntavaaleissa 2021 5,6 prosenttia ja eduskuntavaaleissa 2019 4 prosenttia.³³

³⁰ Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-6252. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 2.2.2024]. Saantitapa: <https://www.stat.fi/tilasto/evaa>.

³¹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Aluevaalit [verkkojulkaisu]. Viiteajankohta: 31.12.2022. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 2.2.2024]. Saantitapa: <https://www.stat.fi/julkaisu/ckvam7f8w20su0b57nwdjaxsz>.

³² Suomen virallinen tilasto (SVT): Kunnallisvaalit [verkkojulkaisu]. ISSN=2323-1092. Ehdokkaiden Ja Valittujen Tausta-Analyysi 2021, 1. Äänestäneet kuntavaaleissa 2021. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2.2.2024]. Saantitapa: https://www.stat.fi/til/kvaa/2021/05/kvaa_2021_05_2021-07-13_kat_001_fi.html.

³³ Suomen nuorisovaltuustojen kattojärjestö Allianssi ry. [Malleja nuorten valtakunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi](#).

Vieraskielisten äänestysaktiivisuus on merkittävästi valtaväestöä matalampaa kaikissa vaaleissa. Vuoden 2023 eduskuntavaaleissa vieraskielisistä äänioikeutetuista äänesti 39,1 prosenttia (koko väestön äänestysprosentti oli 72 %), vuoden 2022 aluevaaleissa 14,5 prosenttia (koko väestö 47,5 %), vuoden 2021 kuntavaaleissa 23,0 prosenttia (koko väestö 55,1 %), europarlamenttivaaleissa 18,3 prosenttia (koko väestö 42,7 %) ja vuoden 2018 presidentinvaaleissa 37,5 prosenttia (69,9 %). Myös eri kieliryhmien välillä äänestysaktiivisuudessa on havaittavissa suuria eroja.³⁴ Maahan muuttaneiden suomen tai ruotsin kielen taito ja Suomeen kuulumisen kokemus ovat voimakkaasti yhteydessä äänestämiseen sekä laajemmin Suomen politiikkaan ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen.³⁵ Suomessa syntyneiden ja kasvaneiden maahan muuttaneiden jälkeläisten poliittinen luottamus ja kokemus kuulluksi tulemisesta päätöksenteossa ovat keskeisiä teemoja poliittisen järjestelmän legitimitetin ja tulevaisuuden kannalta.

Laajennettaessa tarkastelua äänestämisestä muuhunkin yhteiskunnalliseen osallistumiseen – esimerkiksi järjestö- ja yhdistystoimintaan, julkisen hallinnon tarjoamiin osallistavan demokratian tai suoran kansalaisvaikuttamisen keinoihin – huomataan kuitenkin, että 20–30-vuotiaat ovat muita ikäryhmiä halukkaampia lisäämään osallistumistaan. Myös suomalaisnuorten kiinnostus yhteiskunnallisia teemoja kohtaan on vahvistunut viime vuosina. Yhteiskunnan instituutiot eivät kuitenkaan tänä päivänä kykene tarjoamaan riittävästi oikeanlaista tukea nuorten aikuisten osallistumiseen. Sitran kyselyaineiston mukaan 20–30-vuotiaiden suomalaisten osallistumista estää usein kokemus, että omat taidot ja tiedot eivät riitä yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Jos nuori aikuinen kokee, että osaaminen ei riitä tai omalla äänellä tai osallistumisella ei ole merkitystä, halukkuus osallistumiseen voi hiipua.³⁶

1.2.2. Lasten ja nuorten osallisuus

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan jokainen alle 18-vuotias on lapsi, ja nuorisolaki määrittää nuoriksi kaikki alle 29-vuotiaat.

³⁴ Lisätään lähde

³⁵ Sipinen, Josefina (2024). Kirjallisuuskatsaus maahanmuuttaneiden ja heidän jälkeläistensä poliittis-yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:5.

³⁶ Kirsi Hantula, Heikki Lauha, Rosa-Maria Mäkelä ja Jukka Vahti. Demokratia osaksi arkea. Selvitys yhteiskunnallisen osallistumisen esteistä nuorten aikuisten elämässä. Sitran selvityksiä 238. Tammikuu 2024.

Suomessa oli vuonna 2022 yli 1,7 miljoonaa alle 29-vuotiasta lasta ja nuorta (31 % koko väestöstä). Heistä hieman yli miljoona oli alle 18-vuotiaita ja hieman alle 870 000 oli iältään 12–25-vuotiaita. Suomen väestö kasvaa maahanmuuton ansiosta, mutta nuorten osuuden koko väestöstä ennakoidaan laskevan. Vuonna 2021 15–29-vuotiaista ulkomaalaistaustaisia oli noin 97 000 ja heidän osuutensa ennakoidaan edelleen kasvavan. Nuorten osuus väestöstä on alueellisesti eriytynyt: etelässä ja lännessä sekä korkeakoulupaikkakunnilla nuorten osuus koko väestöstä on muuta maata suurempi. Maahanmuutto lisää osaltaan nuorten määrän kasvua suurissa kaupungeissa.³⁷

Suomen kielessä käytetään rinnakkain käsitteitä osallisuus ja osallistuminen. Esimerkiksi nuorisolan osallisuuden osaamiskeskuksen määritelmän mukaan osallisuuden käsite sisältää sekä sosiaalisen että poliittisen ulottuvuuden. ”Osallisuus on kuulumista, yhteisöllisyyttä ja vaikuttamista yhteisön ilmapiiriin. Samalla osallisuus merkitsee mahdollisuutta osallistua päätöksentekoprosesseihin ja vaikuttaa yhteisössä tehtäviin päätöksiin.”³⁸ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) puolestaan määrittelee osallisuuden kuulumiseksi ja kuulluksi tulemiseksi. THL:n osallisuuden viitekehityksessä osallisuus jaotellaan kolmeen osa-alueeseen: 1) osallisuus omassa elämässä, 2) osallisuus yhteisössä ja vaikuttamisen prosesseissa, ja 3) osallisuus yhteisestä hyvästä. Käsillä olevassa demokratiaohjelmassa lasten ja nuorten osallisuudella viitataan ensisijaisesti heidän mahdollisuuksiinsa osallistua päätöksentekoprosesseihin ja vaikuttaa yhteisössä tehtäviin päätöksiin sekä kokemukseensa tulla kuulluiksi.

Suomessa arvioitiin alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien toteutumista vuonna 2020 Euroopan neuvoston arviointityökalun avulla. Arviointiraportin³⁹ mukaan lasten ja nuorten oikeus osallistua ja tulla kuulluiksi heitä itseään koskevassa päätöksenteossa on yleisesti ottaen huomioitu hyvin Suomen lainsäädännössä. YK:n lapsen oikeuksien sopimus on Suomessa lain tasoisena voimassa. Perustuslaissa säädetään yksilön oikeudesta osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen, ja lasten oikeudesta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti on perustuslaissa nimenomainen säännös. Kuntalaissa, hyvinvointialuelaisissa ja nuorisolaissa on erityiset säännökset nuorten vaikuttamistoimielimistä ja kuulemisesta.

³⁷ Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto. Ks. myös Valtion nuorisoneuvosto (2023). Nuorten hyvinvointikatsaus 2023. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja, numero 70.

³⁸ <https://nuoretjaosallisuus.fi/tietoa-osallisuudesta/>

³⁹ Oikeusministeriö (2020). ”Kuullaan, mutta ei kuunnella”. Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:10.

Arviointiraportissa lasten ja nuorten osallisuuden haasteeksi nostetaan muun muassa se, että osallisuus toteutuu edelleen lähinnä muodollisten ja aikuisten antamien rakenteiden puitteissa. Osallistumisen rakenteiden koetaan olevan pääosin kunnossa, mutta puutteita on esimerkiksi viranomaisten asenteissa (lasten mielipiteitä ei oteta vakavasti) sekä yhdenvertaisen osallistumisen toteutumisessa. Olemassa olevat edustukselliset rakenteet on suunnattu etupäässä nuorille, eikä pienille lapsille sopivia rakenteita juuri ole tarjolla. Valtakunnallisia lasten ja nuorten foorumeita on hyvin vähän. Myös osallistumisen edustuksellisuuteen liittyy haasteita lasten ja nuorten osallisuuden näkökulmasta.⁴⁰

Edustuksellisten rakenteiden, aloiteoikeuden, kouludemokratian, järjestötoiminnan sekä poliittisen ja vaaliosallistumisen lisäksi lasten ja nuorten näkökulmasta merkityksellisiä ovat myös niin kutsutut ulkoparlamentaariset vaikuttamisen keinot, kuten ostopäätökset sekä osallistuminen mielenosoituksiin tai yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kampanjoihin sosiaalisessa mediassa. Koska kyseessä on valtioneuvoston demokratiapoliittinen periaatepäätös, joka linjaa valtioneuvoston tavoitteista ja toimenpiteistä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi, käsillä olevan tilannekuvan tarkastelu painottuu ensisijaisesti niihin lasten ja nuorten osallisuuden osa-alueisiin, joihin valtioneuvostolla on mahdollisuus vaikuttaa demokratiapolitiikan keinoin.

Tutkimuksissa on havaittu, että suomalaiset nuoret tukevat demokratiaa ja sen instituutioita ja suosivat institutionaalisia osallistumisen muotoja oletettua enemmän. Esimerkiksi kansalaisaloite on millenniaalien⁴¹ parissa suosituimpi kuin heitä vanhempien sukupolvien joukossa. Kansalaisaloitetta käyttävät myös sellaiset millenniaalit, jotka eivät tyypillisesti osallistu poliittisesti.⁴² Kansalaisaloitteita on allekirjoitettu kaikkein eniten 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä, mutta se on hyvin suosittu osallistumiskeino myös 18–24-vuotiaiden joukossa, joista 64 % on allekirjoittanut yhden tai useampia

⁴⁰ Oikeusministeriö (2020). "Kuullaan, mutta ei kuunnella". Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:10.

⁴¹ Millenniaaleilla viitataan ns. Y-sukupolveen, vuosien 1981–1996 välillä syntyneeseen sukupolveen.

⁴² Huttunen, Janette (2022). *Young people, democracy and political participation: Four perspectives on younger citizens' democratic engagement in Finland*. Political Science. Faculty of Social Sciences, Business and Economics. Åbo Akademi University. Åbo, Finland, 2022.; Ks. myös Christensen, Henrik Serup; Karjalainen, Maija & Setälä, Maija (2016a). Kansalaisaloite poliittisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.): Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015. Selvityksiä ja ohjeita 28/2016.

kansalaisaloitteita.⁴³ Väitöskirjatutkimuksen⁴⁴ mukaan nuoret ilmastolakkoliikkeeseen osallistuneet aktiivit suosivat edustuksellista demokratiaa Suomessa ja kokevat vaalit tärkeimmäksi vaikuttamiskanavaksi. Nämä nuoret kuitenkin haluavat paremmin toimivaa edustuksellista demokratiaa ja päättäjiä, jotka kuuntelevat heitä.

Tutkimusten mukaan lapsena Suomeen muuttaneet ja Suomessa syntyneet maahan muuttaneiden jälkeläiset ovat suomalaisen demokratian jatkuvuuden näkökulmasta jopa aikuisena Suomeen muuttaneita merkityksellisempi ryhmä. Kokemukset syrjinnästä ja osallistumisen eriarvoisuudesta voivat johtaa politiikasta ja yhteiskunnasta vieraantumiseen.⁴⁵ Tällä puolestaan on kauaskantoisia vaikutuksia koko suomalaisen yhteiskunnan eheydelle, sisäiselle turvallisuudelle ja demokratiakehitykselle.

Sitra ja Taloustutkimus selvittivät vuonna 2022 kyselytutkimuksen⁴⁶ avulla, miten suomalaiset ja Suomessa asuvat 15–79-vuotiaat osallistuvat päätöksentekoon, millaisiksi osallistumismahdollisuudet koetaan ja miten kansalaiset haluavat tulevaisuudessa osallistua päätöksentekoon eri hallinnon tasoilla. Vastausaineiston⁴⁷ perusteella 15–24-vuotiaat nuoret ovat yliedustettuina (35 %) ryhmässä ”puolueisiin kiinnittymättömät”, jossa äänestysaktiivisuus on muita ryhmiä matalampaa, mutta osallistuminen ylipäättään ei ole erityisen passivoitunutta. Yhteiskunnan koheesion ja demokratiakehityksen näkökulmasta huolestuttavimpia ovat nuoret, jotka kuuluvat ”päättönteosta syrjäytyneiden” ja ”epävarmojen osallistujien” ryhmiin, joissa osallistuminen on vähäistä, ja joissa esiintyy erilaisia yhteiskunnallisia syrjäytymisriskejä.

Vain kolmasosa nuorista on Sitran ja Taloustutkimuksen aineiston perusteella sitä mieltä, että politiikka ei kiinnosta, mikä vastaa väestöllistä jakaumaa. Myös kysytty osallistuminen (tässä tapauksessa kunnalliseen päätöksentekoon) on samalla tasolla ja samoilla ehdoilla kuin vanhemmissa ikäryhmissä. Nuorten tilanne ei siis tässä suhteessa poikkea vanhemmista ikäluokista. Nuoret ovat selvästi vanhempia ikäryhmiä motivoituneempia itselle tärkeäksi koettuihin asioihin vaikuttamiseen. Syyt äänestää

⁴³ Jäske, M. (2023). The Finnish Citizens' Initiative: Public opinion after 10 years, teoksessa Grönlund, K. & Strandberg, K. (toim.), [Finland turned right: Voting and public opinion in the parliamentary election of 2023](#). Åbo: Åbo Akademi University.

⁴⁴ Huttunen, Janette (2022). [Young people, democracy and political participation: Four perspectives on younger citizens' democratic engagement in Finland](#). Political Science. Faculty of Social Sciences, Business and Economics. Åbo Akademi University. Åbo, Finland, 2022.

⁴⁵ Sipinen, Josefina (2024). Kirjallisuuskatsaus maahanmuuttaneiden ja heidän jälkeläistensä poliittis-yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:5.

⁴⁶ Perttu Jämsén (Sitra), Jaakko Kaartinen, Jussi Westinen, Tuomo Turja (Taloustutkimus) (2022). [Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa. Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista](#).

⁴⁷ Kaartinen, Jaakko (2024). Tausta-aineistoa Demokratiaohjelmaan nuorten osallistumisesta ja osallisuudesta väestöllisessä kuvassa. Julkaisematon aineisto.

ovat useammin kytköksissä arvoihin: omien arvojen edistämiseen tai vastustettujen asioiden torjumiseen. Nuoremmassa ikäluokissa suurempi osa kokee poliittisen osaa-misensa heikoksi. Nuorista useampi kuin vanhemmissa ikäluokissa kokee kuitenkin, että pystyy vaikuttamaan riittävästi kunnallisessa päätöksenteossa. Osallistuminen olisi vilkkaampaa, jos sen voisi tehdä mobiililaitteella – mobiiliteknologian vaikuttavuus eri ikäryhmissä on erilainen ja jossain määrin eriyttävä.

Kolmannes (33 %) nuorista on sitä mieltä, että nykyiset tavat tehdä päätöksiä vieraan-nuttavat ja lamauttavat halun osallistua. Se on vähemmän kuin koko väestön tasolla (42 %). Nuoret suosivat vanhempia ikäryhmiä useammin aktivismia ja tempauksia: yli puolet osallistuu mielellään tempauksiin, joissa ajetaan itselle tärkeitä asioita, van-hemmista ikäluokista harvempi kuin joka kolmas. Toisaalta 59 prosenttia nuorista il-maisee, ettei kukaan ole pyytänyt heitä mukaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Ää-
nestämisen rinnalle lähes kaksi kolmasosaa nuorista kaipaisi muitakin tapoja, ja esi-merkiksi nettipaneeliin tai asiakas- ja käyttäjäkyselyyn voisi osallistua useampi kuin joka toinen. Mitä henkilökohtaisempaa osallistumista (osallistuva budjetointi, kumppa-nuuspyödyt jne.) tarjotaan, sitä valikoivammaksi osallistuminen käy ja sitä eriyty-neempi osa nuorista (aktiivisimmat, arvosidonnaisimmat) niihin on valmis hakeutu-maan.⁴⁸

Kuntalain mukainen nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä on perus-tettu 98 prosentissa Suomen kunnista, ja nuorisovaltuustojen edustukselliset vaikutus-mahdollisuudet ovat viime vuosina parantuneet. Suomen Nuorisovaltuustojen Liiton (Nuva ry) selvityksen⁴⁹ mukaan kuntien nuorisovaltuustojen tilanne on kokonaisuudes-saan arvioiden hyvä. Nuorisovaltuuston osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet ja käytettävissä olevat resurssit (esim. määrärahat, tuki ja ohjaus) kuitenkin vaihtelevat kuntakohtaisesti. Selvityksen mukaan sekä nuorisovaltuustojen ohjaajat että nuoriso-valtuutetut ovat hyvin tietoisia yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvistä kysymyk-sistä. Yhdenvertaisuuden edistäminen nuorisovaltuustotoiminnassa on kuitenkin vielä puutteellista, ja kaipaisi konkreettisempien keinojen käyttöönottoa ja kuntien aktiivista tukea asian edistämiseksi.⁵⁰

⁴⁸ Kaartinen, Jaakko (2024). Tausta-aineistoa Demokratiahjelmaan nuorten osallistumisesta ja osallisuudesta väestöllisessä kuvassa. Julkaisematon aineisto.

⁴⁹ Tervala, Miisa (2022). Nuorisovaltuustoselvitys 2022. ”Nuorisovaltuustoissa saa ja voi olla kaikki mukana”. Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto ry. 2022.

⁵⁰ Maahanmuuttaneiden ja monikielisten nuorten osallistumisesta nuorisovaltuustotoimintaan, ks. myös Seikkula, Minna, Olivia Maury (Toim.). (2022). Korjataan maahanmuuttaneiden ja monikie-listen suomalaisten demokratiavaje. Työryhmän raportti ja suositukset. Oikeusministeriö.

Kaikilla 21 hyvinvointialueella on asetettu hyvinvointialuelain 32 pykälän mukainen nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä. Osa alueellisista nuorisovaltuustoista on ennen hyvinvointialuelain voimaantuloa toiminut maakunnallisina nuorisovaltuustoina.⁵¹ Alueellinen nuorisovaltuusto valitaan pääosin hyvinvointialueen kuntien nuorisovaltuustojen jäsenistä. Lisäksi nuorisovaltuustossa voi olla vapaita paikkoja kenelle tahansa hyvinvointialueella vaikuttamisesta kiinnostuneelle nuorelle. Alueellisten nuorisovaltuustojen koko vaihtelee 12 ja 38 jäsenen välillä (keskiarvo 21 jäsentä)⁵².

Kuntien nuorisovaltuustojen edustajien lisäksi moniin alueellisiin nuorisovaltuustoihin on valittu jäseniä myös esim. vapaan haun kautta tai nuoriso- ja opiskelijajärjestöistä. Nuorisovaltuustoilla on hyvinvointialueilla kaikista vaikuttamistoimielimistä laajimmat puhe- ja läsnäolo-oikeudet alueellisissa toimielimissä.⁵³ Haasteeksi on kuitenkin nostettu vaikuttamismahdollisuuksien alueellinen vaihtelu, jonka arvioidaan johtuvan lain tulkinnanvaraisuudesta sen suhteen, mihin ja millä keinoin nuorisovaltuustojen pitäisi pystyä vaikuttamaan. Nuorisovaltuustot joutuvat myös käyttämään paljon aikaa lobataksaan omia vaikutusmahdollisuuksiaan, mikä vie aikaa ja voimavaroja itse asioihin vaikuttamiselta.⁵⁴

Nuorisovaltuustoille maksetaan kokouspalkkioita kaikilla hyvinvointialueilla (keskiarvo 95 euroa), mutta palkkiosummat ovat keskiarvoisesti hieman pienempiä kuin muilla vaikuttamistoimielimillä ja vaihtelevat hyvinvointialueesta riippuen.⁵⁵

Sitran selvityksen mukaan vastaajat pitävät vaikuttamistoimielimiä (nuorisovaltuustot, vammais- ja vanhusneuvostot) tärkeinä kanavina, joissa voidaan tuoda esiin muuten marginaaliin jäävien ihmisryhmien tarpeita. Osa kuitenkin nostaa esiin vahvan huolen oman ryhmän laillisten oikeuksien polkemisesta⁵⁶

⁵¹ Lamminsivu, Milla (2024). Nuorisovaltuustonselvitys 2023. Mitä kuuluu alueellisille nuorisovaltuustoille? Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto ry. 2024.

⁵² Tiensuu, Akseli & Jäntti, Anni (2023). Hyvinvointialueiden vaikuttamistoimielimet kansalaisosallistumisen kanavina. Kunnallisanalan kehittämissäätiön Julkaisu 62. 2023.

⁵³ Tiensuu, Akseli & Jäntti, Anni (2023). Hyvinvointialueiden vaikuttamistoimielimet kansalaisosallistumisen kanavina. Kunnallisanalan kehittämissäätiön Julkaisu 62. 2023.

⁵⁴ Lamminsivu, Milla (2024). Nuorisovaltuustonselvitys 2023. Mitä kuuluu alueellisille nuorisovaltuustoille? Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto ry. 2024.

⁵⁵ Tiensuu, Akseli & Jäntti, Anni (2023). Hyvinvointialueiden vaikuttamistoimielimet kansalaisosallistumisen kanavina. Kunnallisanalan kehittämissäätiön Julkaisu 62. 2023.

⁵⁶ <https://www.sitra.fi/app/uploads/2023/12/janne-haikari.pdf>

Kouluissa ja oppilaitoksissa lasten ja nuorten osallistumisen ja demokraattisen vuoropuhelun rakenteita ja toimintatapoja ovat esimerkiksi oppilas- ja opiskelijakunta-, tutkioppilas- ja kummitoiminta. Perusopetuslain (628/1998) mukaan peruskouluissa tulee olla oppilaskunta, ja lukiolain (714/2018) ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) mukaan lukioissa ja ammattikouluissa on oltava opiskelijakunta. Tuoreen väitöskirjatutkimuksen⁵⁷ mukaan esimerkiksi peruskoulujen oppilaskuntatoiminta ei kuitenkaan ole pystynyt vastaamaan sille asetettuun haasteeseen. Kaikki oppilaat eivät pääse toimintaan mukaan, toiminta on tapahtumapainotteista, oppilaiden todelliset vaikutusmahdollisuudet ovat vähäiset ja toiminta on usein opettajajohtoista.

Kouluterveyskyselyn⁵⁸ mukaan peruskoulun oppilaiden osallisuuden kokemus ja kokemus vaikuttamisen mahdollisuuksista on useiden mittareiden⁵⁹ mukaan heikentynyt viime vuosina. Erot tyttöjen ja poikien välillä ovat huomattavia ja kasvavat iän myötä. Tyttöjen osalta tilanne on heikentynyt tai pysynyt samana kaikilla osa-alueilla, kun taas poikien kokemus on joillain osa-alueilla jopa hieman parantunut⁶⁰.

Myös toisen asteen opiskelijoilla (lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. lukuvuoden opiskelijat) osallisuuden kokemus näyttää tasaisesti heikentyneen viime vuosina (2017–2023). Kaikilla tarkastelluilla mittareilla⁶¹ tyttöjen kokemus osallisuudesta on poikia heikompaa sekä lukiossa että ammatillisessa oppilaitoksessa. Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijat kokevat omat vaikutusmahdollisuutensa koulussa selkeästi paremmiksi kuin lukio-opiskelijat.⁶²

Sitran teettämän selvityksen mukaan vähemmän osallistuneilla nuorilla on usein muita heikompi koulutustaso, alhaisempi tulotaso ja he asuvat pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksista. Nuoret aikuiset

⁵⁷ Tujula, Mikko (2023). Aktiiviseksi koulussa ja yhteiskunnassa. Kouludemokratian toteuttaminen peruskoulussa. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteellinen tiedekunta. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 165.

⁵⁸ Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Sotkanet.fi](https://sotkanet.fi) > Tilastohaku. [Viitattu 6.2.2024]

⁵⁹ Esim. indikaattorit Ei koe olevansa tärkeä osa koulu- eikä luokkayhteisöä, Ei tiedä miten voi vaikuttaa koulun asioihin, Erittäin heikko osallisuuden kokemus, Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa, Luokassa uskaltaa sanoa mielipiteensä, Opettajat eivät rohkaise mielipiteen ilmaisuun oppitunnilla, Oppilaiden mielipiteitä ei huomioida koulutyön kehittämisessä, Osallistunut koulun asioiden suunnitteluun.

⁶⁰ Esim. Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa, % 8. ja 9. luokan oppilaista; Luokassa uskaltaa sanoa mielipiteensä, % 4. ja 5. luokan oppilaista.

⁶¹ Ei koe olevansa tärkeä osa koulu- eikä luokkayhteisöä; Erittäin heikko osallisuuden kokemus; Hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa; Opettajat eivät rohkaise mielipiteen ilmaisuun oppitunnilla.

⁶² Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Sotkanet.fi](https://sotkanet.fi) > Tilastohaku. [Viitattu 6.2.2024]

epäilevät vanhempaa väestöä useammin omaa tietämystään politiikasta ja yhteiskunnallisista asioista ja kokevat että heillä ei ole osallistumiseen tarvittavia henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten verkostoitumis- tai johtamiskykyjä. Yhteiskunnallista osallistumista pidetään nuorten aikuisten keskuudessa usein monimutkaisena ja sen koetaan vaativan liikaa vastuunkantoa. Toisaalta nuorilla aikuisilla korostuu osallistumisen sosiaalinen ja yhteisöllinen ulottuvuus. Moni nuori kaipaa käytännön tukea ja rohkaisua sekä matalan kynnyksen tapoja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.⁶³

Osaamiskeskus Kentaurin selvityksen⁶⁴ mukaan tytöt osallistuvat järjestötoimintaan yleisesti ottaen poikia enemmän. Urheiluseuroihin tai liikuntajärjestöihin osallistuvat varsin aktiivisesti niin pojat kuin tytötkin, sen sijaan muun sukupuoliset ja sukupuoltaan määrittelemättömät muita vähemmän. Kokemus osallisuudesta yhteiskuntaan näyttäisi olevan vahvinta urheiluseurojen, kulttuurijärjestöjen, erilaisten nuorten vaikuttajaryhmien ja opiskelijajärjestöjen toiminnassa mukana olevilla nuorilla.⁶⁵

1.2.3. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta toteutetaan koulujen ja oppilaitosten lisäksi esimerkiksi kirjastoissa, nuorisotyössä, museoissa, kansalaisjärjestöissä sekä urheilu- ja harrasteseuroissa. Tässä tilannekuvassa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tilaa tarkastellaan ensisijaisesti koulujen, oppilaitosten ja opettajankoulutuksen sekä yhteiskunnan muiden instituutioiden näkökulmasta.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tilannetta ja kehittämistarpeita kouluissa ja oppilaitoksissa sekä opettajankoulutuksessa on viimeisen vuosikymmenen aikana tutkittu melko kattavasti⁶⁶. Esimerkiksi kansallisen lainsäädännön, opetussuunnitelmien

⁶³ Hantula, K.; Lauha, H.; Mäkelä, R.; & Vahti, J. (2024). Demokratia osaksi arkea. Selvitys yhteiskunnallisen osallistumisen esteistä nuorten aikuisten elämässä. Sitran selvityksiä 238. Tammi 2024.

⁶⁴ https://kentauri.fi/wp-content/uploads/2021/09/Harrastus-ja-jarjestotoiminnan-merkitys-nuorten-elamassa_Artikkeli_7.9.2021.pdf

⁶⁵ Lasten ja nuorten osallistumista kansalaisyhteiskuntaan tarkasteltaneen lähemmin hallitusohjelman mukaan käynnistetyssä hankkeessa [Kansalaisjärjestöstrategian ja sen toimeenpanosuunnitelman valmistelu](#).

⁶⁶ Esim. Gretschel, Anu, Rautiainen, Matti, Vanhanen-Nuutinen, Liisa & Tarvainen, Kai (2023). Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa: Tilannekuva ja suositukset 2023. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:24. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.; Keskilä-Kekkonen, Elina & Tiihonen, Aino (toim.) (2022) Nuoret kansalaiset: Tilastollinen tutkimus yhdeksäsluokkalaisten nuorten kansalaispätevyyydestä. Helsinki: Oikeusministeriö.; Rautiainen,

perusteiden ja tuntijaon suhteen demokratiakasvatuksen tilanteen on todettu olevan Suomessa varsin hyvä. Haasteita ja kehittämistarpeita on kuitenkin havaittu esimerkiksi opettajankoulutuksessa ja koulujen toimintakulttuurissa sekä erityisesti ihmisoikeuskysymysten opetuksessa.

Erot yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen välillä demokratiaa, yhteiskunnallista osallistumista ja ihmisoikeuksia käsittelevien teemojen opetuksessa ovat merkittäviä. Vuonna 2018 voimaan tulleen ammatillisen koulutuksen reformin myötä kaikkiin tutkintoihin tuli yhteisiä tutkinnon osia (yto-opinnot), jotka muodostuvat mm. matematiikka- ja kieliopinnoista sekä yhteiskuntatiedosta. Vaikka pakollisia teoriaopintoja on pidetty perusteltuina muun muassa yhteiskuntaosaamisen varmistamiseksi, yto-opintojen on myös koettu hidastaneen tai jopa estäneen tutkinnon suorittamisen. Erityisen vaativina yto-opintoja on pidetty maahanmuuttotauksille opiskelijoille. Haasteena on ollut mm. yto-opintojen sovittaminen muihin opintoihin ja työpaikoilla tapahtuviin oppimisjaksoihin.⁶⁷ Yto-opintojen laajuus on 35 osaamispistettä 180 osaamispisteen laajuudesta perustutkinnosta. Tutkimuksissa on tuotu esiin havainto siitä, että ammatillisessa koulutuksessa yleissivistävät tiedot ja taidot jäävät hyvin vähälle huomiolle opintojen painottuessa käytännön osaamisen ja taitojen kehittämiseen.⁶⁸

Vuonna 2014 toteutetun selvityksen⁶⁹ mukaan demokratiaa ja ihmisoikeuksia käsitteleviä opintojaksoja sisältyi opettajankoulutukseen hyvin vähän. Ongelmaksi nähtiin myös se, että ihmisoikeuksille ja demokratialle keskeisiä arvoja ja kysymyksiä pidetään opettajankoulutuksessa itsestäänselvyyksinä, eikä niiden sisältöä riittävästi konkretisoida tai tuoda osaksi opettajankoulutuksen toimintakulttuuria. Ihmisoikeuksia ja demokratiaa koskevien opetussisältöjen käsittely riippuu pitkälti opetushenkilökunnan omasta kiinnostuksesta ja sitoutumisesta näihin aihealueisiin. Tämä on johtanut siihen, että opettajaopiskelijat saavat opiskelupaikastaan riippuen vaihtelevat tiedot ja taidot demokratian ja ihmisoikeuksien käsittelemiseksi opetustyössä.

Matti, Vanhanen-Nuutinen, Liisa & Virta, Arja (toim.) (2014) Demokratia ja ihmisoikeudet - Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:18. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

⁶⁷ Valtiontalouden tarkastusvirasto (2021). Ammatillisen koulutuksen reformi. Tarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 2:2021. Helsinki

⁶⁸ Ks. esim. Pietilä, P., Niemi, A-M ja Kauppila, A. (2021). [Mitään ei saisi enää opettaa – osaamisen tunnustaminen ammatillisessa äidinkielen ja suomen opetuksessa.](#); Lakka, Leea (2024). [Tarkarivin tekstikäytänteet.](#) Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

⁶⁹ Rautiainen, Matti, Vanhanen-Nuutinen, Liisa & Virta, Arja (toim.) (2014) Demokratia ja ihmisoikeudet - Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:18. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Autonomisten korkeakoulujen opettajankoulutuksen laatu- ja kehittämistyön tukena toimii laajapohjaisen yhteistyön ja tiedonvälityksen rakenne, Opettajankoulutusfoorumi. Toimikaudella 2024–2027 foorumin toimintaa koordinoi Helsingin yliopisto opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämällä rahoituksella. Opettajankoulutusfoorumin tehtävänä on edistää Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman toimeenpanoa, opettajankoulutusten ajankohtaisia kysymyksiä, LUMA(TE)-strategian ja -toimenpidesuunnitelman toteuttamista ja opettajankoulutuksen tutkimusperustaista laadun vahvistamista ja varmistamista sekä koulutuspoliittisen selonteon opettajankoulutuksia koskevia tavoitteita ja toimenpide-esityksiä.

Tuoreen (2023) selvityksen⁷⁰ mukaan opettajankoulutusyksiköiden välillä on edelleen suuria eroja siinä, kuinka paljon opettajaopiskelijat opiskelevat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sisältöjä, ja minkälaiset valmiudet he koulutuksesta saavat. Haasteeksi nostetaan myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason suuntaviivojen ja selkeiden tavoitteiden sekä resursoinnin ja koordinaation puute. Lapset ja nuoret toivat esiin, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta voisi olla nykyistä enemmän, toiminnallisempaa, iän varttuessa syvemmälle menen ja ajankohtaisiin asioihin muutosotteella tarttuen. Lisäksi lapset ja nuoret toivoivat enemmän vaikutusmahdollisuuksia kouluissa ja oppilaitoksissa.

Toisen tuoreen (2024) tutkimuksen⁷¹ mukaan yläkoulujen opettajat uskovat demokratiakasvatuksen mahdollisuuksiin tukea nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja pitävät luokkiensa keskusteluilmapiiriä melko avoimena. Myös tässä tutkimuksessa tuodaan esiin, että opettajakoulutuksesta ei ole saatu riittäviä työkaluja demokratiakasvatuksen toteuttamiseen. Opettajankoulutuksen osalta huomionarvoista on kuitenkin se, että opettajien peruskoulutukseen ei ole mahdollista sisällyttää rajattomasti opetus sisältöjä, vaan suuri osa opettajien osaamisesta nojaa jatkuvaan oppimiseen uran aikana, ja täydennyskoulutuksella on näin ollen iso merkitys opettajien osaamisen kehittämisessä myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen näkökulmasta.

Tutkimuksissa on havaittu, että yhteiskuntaopin oppikirjoissa aktiivisen kansalaiskasvatuksen keinoina korostuvat yksilölliset vaikuttamis- ja viestintätaidot, ja että aktiivinen kansalaisuus keskittyy oppikirjoissa oppilaiden arkiympäristöön, kouluun ja lä-

⁷⁰ Gretschel, Anu, Rautiainen, Matti, Vanhanen-Nuutinen, Liisa & Tarvainen, Kai (2023). Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta Suomessa: Tilannekuva ja suositukset 2023. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:24. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

⁷¹ Hannuksela, Venla; Kekkonen, Maria; Kestilä-Kekkonen, Elina; Korventausta, Miikka; Sipinen, Josefina; Tiihonen, Aino; Tujula, Mikko; Vadén, Salla (2024). Yläkoulun opettajat ja demokratiakasvatusta: Käsitykset, resurssit ja toteuttamismahdollisuudet. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2024:3.

hiympäristöön mahdollisina vaikuttamisen paikkoina. Oppilaille tarjotaan varsin rajallisia keinoja vaikuttaa esimerkiksi ilmastonmuutokseen ja käynnissä olevaan luonnon monimuotoisuuden heikkenemiseen.⁷² Toisaalta esimerkiksi kestävään kehitykseen ja ympäristö- ja metsäkasvatukseen liittyvää opetusta ja aineistoja on ollut pitkäkestoisesti ja laajasti saatavilla. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia tuodaan kouluissa esiin esimerkiksi maantiedon ja biologian oppiaineiden yhteydessä.⁷³

Maahan muuttaneille aikuisille suunnatun kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteiden arvopohjan mukaan koulutus edistää demokratiaa ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Koulutuksen tulisi antaa muun muassa perustiedot perusoikeuksista ja velvollisuuksista sekä valmiudet käyttää poliittisia ja muita yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia.⁷⁴ Opetussuunnitelman perusteita on kritisoitu muun muassa osallisuuden käsitteen painottumisesta lähinnä työmarkkinaosallisuutena.⁷⁵

Puolustusvoimat on merkittävä ja laaja-alainen ihmisoikeuksien ja humanitäärisen oikeuden kouluttaja. Sodan oikeussäännöt opetetaan Suomen puolustusvoimissa kaikille sotilaille, kattavasti ja kaikilla koulutustasoilla. Varusmieskoulutuksessa niistä on olemassa strukturoitu koulutuspaketti, ja ne sisältyvät myös Sotilaan käsikirjaan⁷⁶. Upseerien koulutuksessa (Maanpuolustuskorkeakoulu) on ihmisoikeuksista ja humanitäärisestä oikeudesta omat kurssinsa perus- ja jatkokoulutustasoilla sekä myös tutkimuslinja. Vapaaehtoisessa maanpuolustuskoulutuksessa (MPK, Maanpuolustuskoulutusyhdistys) järjestetään kurseja sodan oikeussäännöistä. Kutsuntojen kehittämistä varten asetettu työryhmä⁷⁷ esittää kutsuntajärjestelmän kehittämistä siten, että kutsuntaprosessi alkaisi koko ikäluokalle kohdennetuista maanpuolustuspäivästä ja terveystarkastuksista. Työryhmä esittää, että maanpuolustuspäivänä annettaisiin koko ikäluokalle tietoa maanpuolustuksesta, kokonaisturvallisuudesta ja niitä tukevasta vapaaehtoistoiminnasta sekä tietoa nuorten hyvinvointia tukevista toimista. Mahdollisen

⁷² Satokangas, H. & Mikander, P. (2023). From a Welcoming Rhetoric to a Narrowing One: Constructing Citizen Agency in Finnish Social Studies Textbooks. Teoksessa: *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*. 13, 3, s. 85-108.; Mikander, P. & Satokangas, H. (2023). From influencing school food to handling hate speech: Methods, areas, and limitations of active citizenship in Finnish social studies textbooks. Teoksessa: *Education, Citizenship and Social Justice*.

⁷³ Ks. esim. <https://www.oph.fi/fi/kestava-tulevaisuus>, <https://mappa.fi/>

⁷⁴ https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf

⁷⁵ Kekki, M., Ronkainen, R., Seppälä, T., & Weide, M. (2023). Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet kuvaa tavoitettaan osallisuutta epämääräisesti ja kapeasti. *Aikuiskasvatus*, 43(1-2), 90–97.

⁷⁶ Puolustusvoimat (2024). *Sotilaan käsikirja 2024*.

⁷⁷ Puolustusministeriö (2024). *Kutsuntajärjestelmän kehittäminen: Työryhmäraportti*. Puolustusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:1.

maanpuolustuspäivän toteutuksessa huomioidaan myös demokratian ja osallisuuden edistäminen.

Siviilipalveluksen peruskoulutusjakso toteutetaan pääsääntöisesti viidessä eri suuntautumsvaihtoehdossa. Kansalaisvaikuttaminen (KAVA) -suuntautumsvaihtoehdon tavoitteena on rohkaista siviilipalvelusvelvollisia aktiiviseen, osallistuvaan kansalaisuuteen ja vahvistaa heidän haluaan ja kykyään osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja toimintaan niin kotimaan kuin muun maailman tilanteeseen vaikuttamiseksi. Koulutuksessa käsitellään myös muun muassa ihmisoikeuksia ja dialogitaitoja. Ympäristön ja yhteiskunta (YKS) -suuntautumsvaihtoehdon tavoitteena on rohkaista ihmisiä toimimaan luonnon ja ympäristön puolesta ja avata ihmisen ja ympäristön välistä vuorovaikutusta ja keskinäistä riippuvuutta. Oppitunteihin sisältyy myös kansalaistaitoja kuten uutisten ja sosiaalisen median lukutaitoa ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoja.⁷⁸

1.2.4. Sananvapaus ja keskustelukulttuuri

Sananvapaus on perusoikeus, jolla on keskeinen merkitys demokraattisessa yhteiskunnassa. Erimielisyys ja vapaus ilmaista omia mielipiteitään tunteikkaastikin ovat demokratian kulmakiviä. Demokratiassa päättäjiä ja hallintoa saa kritisoida ja päätöksiä kyseenalaistaa. Sananvapauden sisältö kuitenkin vaihtelee ajan ja yhteiskunnallisten olojen muuttumisen myötä.⁷⁹

Sananvapaus on Suomen perustuslain 12 §:ssä ja EU:n lainsäädännössä⁸⁰ turvattu perus- ja ihmisoikeus. Sananvapaus on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10.1 artiklassa ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 19 artiklassa. Myös sananvapauden rajoittamisen ehdot ja edellytykset on määriteltävä näissä sopimuksissa.

Poliittisen keskustelun sananvapautta pidetään yhtenä demokratian kulmakivistä, mikä ilmenee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännöstä. Sananvapautteen kuuluu monenlaisten ilmaisujen käyttäminen, myös sellaisten, jotka voivat

⁷⁸ Siviilipalveluskeskus (2023). Siviilipalveluksen peruskoulutusjakso: Opetussuunnitelma. Siviilipalveluskeskus, päivitetty vastaamaan vuoden 2022–2023 toteutusta 09/2023.

⁷⁹ Laine, Kia (2021) Poliitikon sananvapaus ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Oikeustieteen maisteritutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

⁸⁰ EU:n perusoikeuskirjan 11 artikla.

loukata tai provosoida. Sananvapauden rajojen katsotaan olevan sitä laajemmat, mitä julkisempi ja yleistä mielenkiintoa herättävämpi keskustelu on kyseessä. Sananvapauden käyttämiseen liittyy kuitenkin myös vastuuta ja velvollisuuksia ja sitä voidaan tiettyin edellytyksin rajoittaa. Yksi tällainen myös poliittisen keskusteluun ylettyvä sananvapauden rajoitus on rikoslain (39/1889, RL) 11 luvun 10 §:ssä säädetty kiihottaminen kansanryhmää vastaan.⁸¹ Sananvapauden väärinkäytöksi luetaan myös esimerkiksi toisten uhkailu väkivallalla tai muilla rikoksilla.

Euroopan parlamentti ja EU:n neuvosto hyväksyivät keväällä 2024 direktiivin julkiseen keskusteluun osallistuvien henkilöiden suojelemiseksi perusteettomilta, vaiantamistarkoituksessa nostetuilta oikeuskanteilta. Direktiivin täytäntöönpano edellyttää Suomelta lakimuutoksia. Uudella direktiivillä suojellaan julkista osallistumista harjoittavia henkilöitä perusteettomilta tai aiheettomilta kanteilta.⁸²

Sananvapaus on yleisen demokratia- ja oikeusvaltionkehityksen myötä heikentynyt monessa maassa. Suomi sijoittuu sananvapaudessa kuitenkin edelleen maailman kärkimaiden joukkoon⁸³. Myös lehdistönvapautta mittaavissa tutkimuksissa Suomi sijoittuu korkealle. Suomi oli kansainvälisen Toimittajat ilman rajoja -järjestön vertailussa vuosina 2022 ja 2023 viides. Lehdistönvapauden tilanne Suomessa on indeksin mukaan kuitenkin heikentynyt aiemmasta, etenkin kun tarkastellaan toimittajien turvallisuutta kuvaavaa mittaria.⁸⁴

Sosiaalinen media on tehnyt julkisen keskustelun seuraamisen ja siihen osallistumisen entistä helpommaksi. Halventava ja uhkaava kritiikki sekä suoranainen häirintä vaarantavat kuitenkin sananvapauden toteutumisen ja vaikeuttavat julkisissa tehtävissä esimerkiksi päättäjinä, asiantuntijoina, toimittajina tai tutkijoina toimivien henkilöiden mahdollisuuksia tehdä työtään. Tämä ilmiö kaventaa kansalaisten mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon.⁸⁵

Yhteiskunnan syvä kahtiajakautuminen on kansainvälisissä tutkimuksissa nähty uhkana demokraattiselle pluralismille. Ihmiset jakaantuvat mielipiteiltään yhä jyrkemmin

⁸¹ Tietoa sanavapaudesta ja maalittamisesta Suomessa. Civic Space kansalaispaneeli. Åbo akademi. https://www.abo.fi/wp-content/uploads/2021/02/Tietopaketti_final.pdf

⁸² <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM048:00/2022>; <https://oikeusministerio.fi/-/eu-laki-turvaamaan-sanavapautta>

⁸³ <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-with-freedom-of-speech>

⁸⁴ <https://rsf.org/en/index>

⁸⁵ Tietoa sanavapaudesta ja maalittamisesta Suomessa. Civic Space kansalaispaneeli. Åbo akademi. https://www.abo.fi/wp-content/uploads/2021/02/Tietopaketti_final.pdf

ja ääripääät korostuvat. Yhteiskunnallisia keskusteluja käydään samanmielisten kuplissa, joissa näkemykset toisista vääristyvät ja jyrkentyvät. Tämä vastakkainasettelun voimistuminen (polarisaatio) on globaali ilmiö, joka on kasvussa myös Suomessa, joskin se on edelleen maltillista kansainvälisessä vertailussa. Globaalitasolla tarkasteltuna polarisaatio on vahvistanut myös kansalaisten epäluottamusta oikeuslaitosta kohtaan ja lisännyt kritiikkiä tuomioistuinten toimintaa ja riippumattomuutta kohtaan. Väestöryhmien välisillä konflikteilla ja asenteiden koventumisella on erityisesti naisten ja vähemmistöjen yhdenvertaisia mahdollisuuksia heikentävä vaikutus.⁸⁶

Tutkimusten mukaan keskusteluilmapiiri on Suomessa, etenkin sosiaalisessa mediassa, kärjistynyt viime vuosina⁸⁷. Moni on kyllästynyt voimakkaaseen vastakkainasetteluun, eikä halua osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Voimakas vastakkainasettelu vaikuttaa osallistumishalua heikentävästi kaikkiin väestöryhmiin eri puolilla Suomea. Sitran selvityksen mukaan häirinnän ja ristiriitojen pelko estää suomalaisia osallistumasta erityisesti kansalaisyhteiskunnan toimintaan⁸⁸. Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksessa 18 prosenttia suomalaisista kertoo välttävänsä sellaisten ihmisten seuraa, joiden arvot, asenteet tai mielipiteet poikkeavat heidän omistaan.⁸⁹ Niin sanottu affektiivinen polarisaatio näkyy myös äänestäjien keskuudessa negatiivisessa suhtautumisessa sellaisten puolueiden kannattajiin, jotka ovat arvopohjaltaan kaukana omasta puoluevalinnasta⁹⁰.

Sisäministeriön Sentimentti-tietotyökalun avulla kootun aineiston⁹¹ mukaan vuonna 2023 suomalaisista 13 prosenttia kertoi kokevansa katkeruutta yhteiskuntaa kohtaan. Alle 30-vuotiaista miehistä jopa 25 prosenttia ja naisista 23 prosenttia kertoi kokevansa tällaista katkeruutta. Jatkuvasti katkeruutta kertoi kokevansa alle 30-vuotiaista

⁸⁶ Tulevaisuusselontekoluonnoksesta, [lisätään alkuperäiset lähteet?](#); Affektiivisen polarisaation kehityksestä Suomessa, ks. Kekkonen, Arto (2023). Affective Polarization in a Multiparty Democracy: Learning from the Case of Finland. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisu.

⁸⁷ Esim. Eronen, Eija; Jutila, Karina; Pitkänen, Ville (2022). Miten meillä menee? Katsaus suomalaisten mielenmaisemaan. E2 Tutkimuksen katsauksia 1/2022.; Yle (2023). [Neljäs Hyvin sanottu -tutkimus kertoo yhteiskunnallisen keskustelun tulehdustilasta](#). [Viitattu 2.2.2024]

⁸⁸ Hantula, K.; Lauha, H.; Mäkelä, R-M.; Vahti, J. (2024). Demokratia osaksi arkea. Selvitys yhteiskunnallisen osallistumisen esteistä nuorten aikuisten elämässä. Sitran selvityksiä 238. Sitra 2024.

⁸⁹ Grönlund, K. & Borg, S. (2021). Eduskuntavaalitutkimus 2019. Versio 2.0 (2021-09-15). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

⁹⁰ Strandberg, K. (2023). "Us and them" – Affective polarization among voters of different parties. Teoksessa: Grönlund, K. & Strandberg, K., (toim.) (2023). Finland Turned Right: Voting and Public Opinion in the Parliamentary Election of 2023. Åbo Akademi University.

⁹¹ Erholtz, S. (2023). [Sentimentti-tietotyöväline](#). Strateginen ohjaus ja kehittäminen, Sisäministeriö. Lokakuu 2023.

miehistä 10 prosenttia kun taas naiset eivät raportoineet jatkuvasta katkeruudesta. Katkeruutta yhteiskuntaa kohtaan koetaan vähiten harvaan asutulla maaseudulla (9 %) ja eniten maaseudun paikalliskeskuksissa (16 %). Maaseudulla asuvien huono-osaisten nuorten yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan ovat viimeaikaisten tutkimusten⁹² mukaan heikentyneet muun muassa liikkumisen kallistumisen ja hintainflaation vuoksi. Myös osattomuuden tunne yhteiskunnasta näyttää voimistuneen maaseudulla asuvien nuorten keskuudessa.

Vuonna 2019 julkaistun kyselytutkimuksen mukaan kuntapäättäjät kohtaavat yleisesti vihapuhetta: kolmannes kuntapäättäjistä oli ollut työnsä vuoksi vihapuheen kohteena ja kaksi kolmasosaa arvioi vihapuheen lisääntyneen viime vuosina. Naispäättäjiin kohdistuu miehiä yleisemmin vihapuhetta ja häirintää ja erityisesti naiset sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kohtaavat verkossa sukupuolittunutta ja seksuaalista häirintää. Myös etnisiin ja kielivähemmistöihin kuuluviin kuntapäättäjiin kohdistuu muita yleisemmin vihapuhetta ja häirintää. Vihapuhetta kokeneista kuntapäättäjistä lähes kolmannes kertoi halunsa osallistua päätöksentekoon vähentyneen. Puolet kuntapäättäjistä kertoi, että vihapuheen kokeminen heikensi heidän luottamustaan tuntemattomiin ihmisiin.⁹³

Vuonna 2020 julkaistun kyselytutkimuksen mukaan jopa 86 % suomalaisista 15–24-vuotiaista tytöistä ja nuorista naisista oli kohdannut sosiaalisessa mediassa toiseen henkilöön tai ryhmään kohdistuvaa häirintää ja 42 % oli itse joutunut häirinnän kohteeksi jollain sosiaalisen median alustalla. Yleisimpänä häirinnän muotona mainittiin seksuaalinen häirintä. Joka seitsemäs (14 %) tyttö oli lopettanut jonkin sosiaalisen median kanavan käytön häirinnän vuoksi ja 28 % tytöistä kertoi rajoittavansa mielipiteidensä ilmaisemista häirinnän vuoksi. Erityisesti vähemmistöön kuulumisen altistaa tyttöjä verkkohäirinnälle: 55 % seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista ty-

⁹² Jumppanen, A.; Enbuska, M.; Penttilä, A., Rajala, T. (2023). [Sosiaalisesti oikeudenmukainen maaseutu?](#) Maaseutututkimus, Finnish Journal of Rural Studies vol. 31 nro 2 (2023).

⁹³ Knuutila, Aleks; Kosonen, Heidi; Saresma, Tuija; Haara, Paula; Pöytäri, Reeta (2019). Viha vallassa. Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.; ks. myös Kristina Van Sant, Rolf Fredheim, and Gundars Bergmanis-Koräts (2021). [Abuse of power: coordinated online harassment of Finnish government ministers](#). NATO Strategic Communications Centre of Excellence

töistä, 64 % tytöistä joilla on vamma tai heikentynyt toimintakyky, ja 65 % etniseen vähemmistöön kuuluvista tytöistä kertoi tullessa häirityksi.⁹⁴ Vastaavanlaisia tuloksia havaittiin myös Tilastokeskuksen vuosina 2021–2022 toteuttamassa tutkimuksessa⁹⁵.

Noin puolet oikeusministeriön vuonna 2022 julkaiseman seurantaselvityksen⁹⁶ vastaajista koki vihapuheen ja häirinnän vaikuttaneen siihen, miten he käyttävät sosiaalista mediaa tai verkkosisältöjä. Lisäksi moni kertoi vihapuheen ja häirinnän vaikuttaneen yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumiseen tai viranomaisluottamukseen. Vihapuhetta ja häirintää vastaajat kohtasivat kaikkein useimmin juuri verkkoympäristöissä. Tilastokeskuksen selvityksen mukaan joka neljäs Suomessa asuva 16–74-vuotias on kohdannut verkossa väkivaltaa tai häirintää itse ja joka toinen on todistanut sitä sivusta. Naiset raportoivat sekä omakohtaisia kokemuksia että väkivallan tai häirinnän todistamista miehiä useammin⁹⁷.

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) tuoreen, nuorten älypuhelimien käyttöä selvittäneen kyselytutkimuksen mukaan vihapuhetta, syrjiviä ja rasistisia sisältöjä oli kohdannut 40 prosenttia 15–29-vuotiaista nuorista. 32 prosenttia vastaajista kertoi kohdanneensa vaikuttamaan pyrkivää, virheellistä tai valheellista tietoa. Tutkimuksen perusteella seksuaalista häirintää kokevat älypuhelimia käyttäessään muita useammin nuorista alle 20-vuotiaat ja erityisesti naiset. Heikossa taloudellisessa tilanteessa olevilla nuorilla oli muita useammin kokemuksia esimerkiksi yksinäisyydestä ja ulkopuolisuuden tunteista ja he kokivat muita harvemmin kuuluvansa joukkoon ja olevansa hyväksytyjä verkko yhteisöissä tai sosiaalisen median ryhmässä. Samojen nuorten älypuhelimien käytössä korostuivat myös muun muassa kokemukset vihapuheen ja syrjivien sisältöjen kohtaamisesta.⁹⁸

⁹⁴ Plan International Suomi (2020). [Free to be Online? Tyttöjen ja nuorten naisten kokemuksia verkkohäirinnästä Suomessa.](#)

⁹⁵ Tilastokeskus (2023). [Joka neljäs kokenut digitaalista väkivaltaa verkossa – yleistyvällä ilmiöllä vakavia seurauksia.](#) 19.12.2023. Henna Attila, Marjut Pietiläinen. [Viitattu 9.4.2024]

⁹⁶ Jauhola ym. (2022). ["Että puututtaisiin konkreettisesti" : Seurantaselvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin.](#) Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2022:10.

⁹⁷ Attila, Henna; Keski-Petäjä, Miina; Pietiläinen, Marjut; Lipasti, Laura; Saari, Juhani; Haapakangas, Kimmo (2023). [Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021.](#) Loppuraportti. Tilastokeskus 2023.

⁹⁸ [medialukutaitosuomessa.fi. Pienituloisissa kotitalouksissa elävät nuoret kohtaavat muita useammin kielteisiä mediakokemuksia älypuhelimillaan.](#) Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI). [Viitattu 9.4.2024]

Myös kuntien luottamushenkilöt ja viranhaltijat ovat kokeneet julkisen keskustelu- ja päätöksentekokulttuurin haastavaksi kaiken kokoisissa kunnissa lähes kaikissa maakunnissa. Ilmapiiri koettiin haastavaksi vastaajien ikäluokasta, sukupuolesta tai puolusta riippumatta. Hieman muita ryhmiä haastavampana keskustelu- ja päätöksentekokulttuuria pidetään yli 100 000 asukkaan kaupungeissa, pisintä kuntakokemuksista ja vanhinta ikäryhmää edustavien sekä naisten keskuudessa.⁹⁹

Moniääninen ja yhteiseen tietopohjaan perustuva puntaroiva eli deliberatiivinen keskustelu eri taustoista tulevien ihmisten kanssa ehkäisee tutkimuksen mukaan polarisaatiota ja vastakkainasettelua. Puntaroiva kansalaiskeskustelu maahanmuutosta lisäksi osallistujien empatiaa maahanmuuttajia kohtaan.¹⁰⁰ Turun keskustan liikennejärjestelyjä koskevan kansalaispaneelin osallistujista yli 90 prosenttia koki keskustelun osoittaneen, että myös heidän omista mielipiteistään eroavat mielipiteet voivat olla perusteltuja.¹⁰¹ Satakunnan tulevaisuutta koskeneessa puntaroivassa kansalaiskeskustelussa osallistujien valmius ottaa huomioon tulevat sukupolvet vahvistui.¹⁰² Eduskunnan yhteydessä toteutetun kansalaisparlamentin osallistujista enemmistö koki, että puntaroiva keskustelu auttoi heitä ymmärtämään toisten ihmisten näkökulmia ja perusteluja, ja asettumaan toisten asemaan sekä ymmärtämään niitä, jotka ovat eri mieltä heidän kanssaan.¹⁰³

Lisäksi tutkimus osoittaa, että puntaroivan kansalaiskeskustelun tuottamista suosituksista viestiminen ulospäin voi toimia vastavoimana polarisaatiolle myös laajemman yleisön keskuudessa. Mustasaarella kuntaliitosta koskevan kansanäänestyksen alla järjestetyn kansalaiskeskustelun kannanoton lukeminen vahvisti kuntalaisten keskuudessa vastakkaisten näkemysten huomioimista ja erilaisissa elämäntilanteissa olevien asemaan asettumista.¹⁰⁴

⁹⁹ Kuinka kuntasi sykkii – kysely. MDI:n ja Kuntaliiton yhteinen valtakunnallinen kuntakysely marras-joulukuussa 2023. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Kuinka%20kuntasi%20sykkii%20-kysely%20kuntia%20haastavat%20teemat%20mps.pdf>

¹⁰⁰ Grönlund, K., Herne, K. and Setälä, M. (2017), Empathy in a Citizen Deliberation Experiment. *Scandinavian Political Studies*, 40: 457-480.

¹⁰¹ Grönlund, K., Herne, K., Jäske, M., Liimatainen, H., Rapeli, L., Värttö, M., Schauman, J., Siren, R., & Weckman, A. (2020). *Implementing a democratic innovation: Online deliberation on a future transport system*. (Tutkimusraportteja; No. 4/2020). Turun kaupunki.

¹⁰² Kulha, K.; Leino, M.; Setälä, M.; Jäske, M.; Himmelroos, S. For the Sake of the Future: Can Democratic Deliberation Help Thinking and Caring about Future Generations? *Sustainability* 2021, 13, 5487.

¹⁰³ Grönlund, K., Herne, K. et al. (2024). Kansalaisparlamentin loppuraportti (julkaisematon)

¹⁰⁴ Setälä, Christensen, H. S., Leino, M., Strandberg, K., Bäck, M. & Jäske, M (2023) Deliberative Mini-publics Facilitating Voter Knowledge and Judgment: Experience from a Finnish Local Referendum, *Representation*, 59:1, 75-93.

Puntaroivien kansalaispaneelien rinnalle kaivataan toisaalta myös sellaisia digitaalisia kansalaiskeskustelujen sovelluksia, jotka perustuvat yhteisymmärryksen lisäämiseen sosiaalisesta mediasta tutun polarisoivan keskustelun sijaan. Sitran selvityksen mukaan kansalaiset haluaisivat enemmän ketteriä digitaalisia osallistumisen menetelmiä kasvokkaisten tapaamisten sijaan.¹⁰⁵

Nuorten mediasuhteet, luottamus mediaan ja median käyttötavat ovat yhteydessä keskustelukulttuurin kehittymiseen. Nuorten mediankäyttö poikkeaa vanhempien ikäpolvien tavoista käyttää mediaa ja muuttuu nopeasti uusien teknologioiden ja mahdollisuuksien myötä. Vaikka nuoret ovat mediankäyttäjinä hyvin heterogeeninen ryhmä, nuorten osalta sosiaalinen media uutis- ja sisältöareenana korostuu verrattuna muihin ikäryhmiin. Uutismedian liiton tutkimuksen mukaan Tiktok on 13–18-vuotiaiden selkeästi tärkein uutiskanava: sieltä uutisia seuraa lähes puolet ikäryhmästä¹⁰⁶. Sosiaalinen media on uutisten pääasiallinen lähde myös miltei kolmannekselle 18–24-vuotiaista.¹⁰⁷ Lisäksi nuoret aikuiset tuntevat elävänsä vahvemmin sosiaalisen median kuplassa ja kokevat sosiaalisen median ohjaavan tiedonsaantia enemmän kuin vanhemmat ikäpolvet. Vertaisryhmän rooli on nuorille tärkeä uutisisältöjen merkityksen ja luottamuksen arvioinnissa.¹⁰⁸ Toisaalta on havaittu, että 15–19-vuotiaat nuoret luottavat edelleen enemmän perinteiseen kuin sosiaalisen mediaan tiedon lähteenä¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa, 2022

¹⁰⁶ Nuoret ja uutismediasuhde –tutkimus, (Uutismedian liitto 2024)

¹⁰⁷ Reunanen, E. (2022). Finland. Teoksessa N. Newman, R. Fletcher, C. T. Robertson, K. Eddy, & R. K. Nielsen (toim.), Reuters Institute Digital News Report 2022. The Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022/finland>. Teoksessa: Horowitz, Minna; Kivijärvi, Antti; Lehtisaari, Katja; Matikainen, Janne; Pantti, Mervi; Svyrenenko, Arseniy & Ylikoski, Matleena (2023). Nuoret on monikko: Nuorten mediasuhteet ja mediavälitteinen tieto digitaalisten alustojen ajalla. Katsaus Nuorten suhteista ja suhtautumisesta mediaan.

¹⁰⁸ Matikainen, J., Ojala, M., Aslama, M., & Jääsaari, J. (2020). Media ja yleisön luottamuksen ulottuvuudet: instituutiot, journalismi ja mediasuhde. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisusarja 171. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. <http://hdl.handle.net/10138/319153>. Teoksessa: Horowitz, Minna; Kivijärvi, Antti; Lehtisaari, Katja; Matikainen, Janne; Pantti, Mervi; Svyrenenko, Arseniy & Ylikoski, Matleena (2023). Nuoret on monikko: Nuorten mediasuhteet ja mediavälitteinen tieto digitaalisten alustojen ajalla. Katsaus Nuorten suhteista ja suhtautumisesta mediaan.

¹⁰⁹ Kaarkoski, M., Riikonen, R., Huhtinen, A., Tillander, E., & Sederholm, T. (2022). Luotanko vai enkö luota? Nuorten luottamus sosiaalisessa mediassa leviävään informaatioon ja siihen liittyviä tekijöitä. Tiede Ja Ase, 2021(79). <https://journal.fi/ta/article/view/113761>. Teoksessa: Horowitz, Minna; Kivijärvi, Antti; Lehtisaari, Katja; Matikainen, Janne; Pantti, Mervi; Svyrenenko, Arseniy & Ylikoski, Matleena (2023). Nuoret on monikko: Nuorten mediasuhteet ja mediavälitteinen tieto digitaalisten alustojen ajalla. Katsaus Nuorten suhteista ja suhtautumisesta mediaan.

Nuorten välillä on vaihtelua siinä, miten he käyttävät ja kuluttavat mediaa, ja miten tai miksi he luottavat tai eivät luota mediaan.¹¹⁰

Paradoksaalista on se, että vaikka yhtäältä suuri osa suomalaisista nuorista tutkimusten perusteella arvostaa vielä perinteistä mediaa, nuoret toisaalta arvioivat muiden medialukutaidon heikoksi sekä suhtautuvat journalismiin erittäin kriittisesti ja kokevat sen lisäävän yhteiskunnallista epäluottamusta. Pelkkä mediakasvatuksen edistäminen tai kriittisen lukutaidon korostaminen ei riitä luottamuksen rakentamiseen, vaan saattaa kääntyä jopa itseään vastaan ja synnyttää yleistä skeptisyyttä kaikkia sisältöjä ja kanssaihmiä kohtaan.¹¹¹

OECD tarkastelee tuoreessa raportissaan¹¹² väärän tai harhaanjohtavan tiedon (”mis- ja disinformaatio”) vaikutuksia muun muassa julkiseen keskusteluun ja hallituksia kohtaan koettuun luottamukseen. Raportin mukaan väärän tai harhaanjohtavan tiedon nopea leviäminen aiheuttaa hämmennystä ja kärjistää polarisaatiota, vääristää julkista keskustelua ja heikentää ihmisten luottamusta maansa hallitusta kohtaan. Tämä puolestaan heikentää avoimen yhteiskunnan rakenteita ja voi vaikuttaa laajamittaisesti ja kauaskantoisesti esimerkiksi kansanterveyteen, kansalliseen turvallisuuteen tai ilmastokriisiin vastaamiseen. Tahallinen mis- ja disinformaation levittäminen syventää yhteiskunnassa esiintyviä jakolinjoja, mikä vaikeuttaa monimutkaisten yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemisessa tarvittavan konsensuksen rakentamista. Samanaikaisesti kun digitalisaatio ja viestintäteknologian kehittyminen ovat tarjonneet aiempaa helpomman pääsyn tiedon äärelle, myös väärän ja harhaanjohtavan tiedon nopea leviäminen on helpottunut. Generatiivisen tekoälyn käytön kehittäminen (esim. algoritmit) lisää tätä haastetta entisestään.

¹¹⁰ Horowitz, Minna; Kivijärvi, Antti; Lehtisaari, Katja; Matikainen, Janne; Pantti, Mervi; Svnarenko, Arseniy & Ylikoski, Matleena (2023). Nuoret on monikko: Nuorten mediasuhteet ja mediavälitteinen tieto digitaalisten alustojen ajalla. Katsaus Nuorten suhteista ja suhtautumisesta mediaan.

¹¹¹ Hasala, I., Catani, H., Horowitz, M., & Matikainen, J. (2023). [Kriittistä ja monimuotoista: nuoret aikuiset ja luottamus mediaan.](#)

¹¹² OECD (2024). [Facts not Fakes: Tackling Disinformation, Strengthening Information Integrity.](#) OECD Publishing, Paris

1.2.5. Alueellisen ja paikallisdemokratian muutokset

Perustuslakivaliokunta korosti vuonna 2014 antamassaan mietinnössä¹¹³ tarvetta kiinnittää erityistä huomiota alueellisen, maakunnallisen ja paikallisen demokratian tilanteeseen, jossa oli tapahtumassa merkittäviä muutoksia muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon uudelleen järjestämisen ja kuntarakenteen uudistumisen myötä. Valiokunta piti tärkeänä, että uudistuksissa vahvistettaisiin edustuksellista demokratiaa ja turvattaisiin todelliset vaikutusmahdollisuudet niin kuntalaisille kuin palvelujen käyttäjillekin.

Laki hyvinvointialueesta (611/2021) tuli voimaan 1. heinäkuuta 2021 ja hyvinvointialueiden toiminta käynnistyi vuoden 2023 alussa. Uudistusta on kuvattu Suomen itsenäisyyden ajan suurimmaksi hallituuudistukseksi. Hallituksen esityksessä¹¹⁴ uudistuksella arvioitiin olevan merkittäviä vaikutuksia demokratiaan, asukkaiden vaikutusmahdollisuuksiin sekä poliittiseen toimintakulttuuriin ja -järjestelmään. Koska kyseessä on uuden hallinnontason perustaminen, yksityiskohtaisemmat vaikutukset tulevat esiin ja niitä voidaan arvioida vasta pidemmän aikavälin kuluessa. Vaikutukset riippuvat merkittävästi siitä, millaiseksi hyvinvointialueiden toiminta ja muun muassa toimielin- ja päätöksentekorakenteet muodostuvat ja missä määrin hyvinvointialueilla otetaan käyttöön lain mahdollistamia osallistumis- ja vaikuttamistapoja ja miten niitä eri hyvinvointialueilla sovelletaan. Uuden hallinnontason perustamisen vaikutukset demokratiaan kytkeytyvät myös siihen, missä määrin hyvinvointialueen asukkaat kiinnostuvat vaikuttamisesta ja haluavat osallistua hyvinvointialueen toimintaan.

Hallituksen esityksen mukaan hyvinvointialueen asukkaan näkökulmasta kuntien ja hyvinvointialueiden palvelujen ja osallistumisjärjestelmien tulisi muodostaa yksi, saumaton ja selkeä kokonaisuus. Asukkaan tulisi tietää, missä nimenomaisissa asioissa tulisi pyrkiä vaikuttamaan kunnan ja missä hyvinvointialueen kautta. Asukkaalta tämä edellyttäisi aktiivisuutta ottaa selvää asioista, mutta samalla korostuisivat hyvinvointialueen, palvelutuottajien sekä luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden sote-valmiudet ja osaaminen osallistumisen ja vaikuttamisen sekä niitä tukevien menetelmien hyödyntämiseen.

Hyvinvointialueuudistuksessa on kansanvaltaisuutta ajatellen myönteistä se, että hyvinvointialueen korkeimpana päätöksentekuelimenä toimii aluevaltuusto, joka koostuu

¹¹³ PeVM 3/2014 vp

¹¹⁴ HE 241/2020 vp

yleisillä vaaleilla valittavista aluevaltuutetuista. Tämä lisää alueellisen päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja demokraattista kontrollia verrattuna aiempaan, tehtävälialtaan suppeampaan järjestelmään, jossa aluetason poliittinen luottamushenkilötyö perustui välillisesti valittujen aluepolitiikkojen työhön.¹¹⁵

Viime vuosien aikana kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistavat ovat kehittyneet ja monimuotoistuneet. Käyttöön on otettu uusia osallistumisen tapoja. Tätä kehitystä on edesautettu lainsäädäntömuutoksilla. Kuntien tarjoamat osallistumisen tavat ja niiden määrä vaihtelevat kuitenkin kunnittain. Keskustelu- ja kuulemistilaisuudet sekä yhdistysten ja järjestöjen kuuleminen ja yhteiskehittäminen ovat suosittuja niin pienten kuin suurten kuntien keskuudessa. Sosiaalisen median kanavista on tullut verkkosivujen rinnalle merkittävä kuntien viestintäkanava. Kuntien palautekanavista yleisimmät ovat henkilökohtainen suora palaute, sähköposti ja kunnan verkkosivut. Kuntalaisten suosituimmat osallistumistavat ovat kunnan tekemään asiakas- tai käyttäjäkyselyyn vastaaminen sekä yhdistysten tai järjestöjen toimintaan osallistuminen. Tärkeimpänä vaikuttamiskeinona pidetään edelleen vaaleissa äänestämistä. Kuntalaiset pitävät vuorovai- kutusta sisältäviä osallistumistapoja vaikuttavimpina tapoina osallistua ja vaikuttaa. Kuntalais- ja kansalaisraadit ovat yleisesti suurten, yli 50 000 asukkaan, kuntien tarjoama kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistapa. Alle 5 000 asukkaan kunnissa sellainen on tarjolla vain 16 prosentissa kunnista, vähintään 50 000 asukkaan kunnista yli 90 prosentilla. Havaittavissa on, että kuntien kiinnostus ja panostukset asukkaiden ja palvelun käyttäjien osallisuuden lisäämiseksi ovat kasvussa.¹¹⁶

Osallistuminen ja osallistumattomuus eivät jakaannu tasaisesti kuntalaisten kesken. Hyväosaiset ovat aktiivisimpia äänestämään ja käyttämään suoran osallistumisen keinoja. Vaalien välillä tarjottavien erilaisten suorien osallistumis- ja vaikuttamistapojen tarjoaminen kuntalaisille on yleistynyt viimeisten vuosien ja viimeisen vuosikymmenen aikana. Kunnissa on kuitenkin paikoin merkittäväkin vaihtelua niin tarjottavassa osallistumiskeinojen valikoimassa kuin myös kuntalaisten osallistumisaktiivisuudessa ja uskossa niiden vaikuttavuuteen.¹¹⁷

¹¹⁵ https://kaks.fi/wp-content/uploads/2023/01/tutkimusjulkaisu_116_borg_aluevaalitutkimus_2022.pdf

¹¹⁶ Lisätään lähde

¹¹⁷ Sirkka-Liisa Piipponen & Marianne Pekola-Sjöblom, Suomen Kuntaliitto. Kuntaliiton julkaisusarja 3/2019. file:///C:/Users/03087094/Downloads/2004-nro3_osallistumisraportti-2019.pdf

Euroopan komission vuonna 2021 antama tiedonanto pitkän aikavälin maaseutuvisiosta¹¹⁸ korostaa, että erityisesti maaseutujen ja syrjäseutujen asukkaat kokevat yhteiskunnan hylänneen heidät. Pohjoismaissa maaseutualueilla asuvat kokevat, että he eivät voi vaikuttaa omaan elinympäristöönsä, ja että hyödyt ja haitat yhteiskunnassa jakautuvat epätasaisesti¹¹⁹. Kokemukset resonoivat vahvasti viimeaikaisten barometri- ja arvo- ja asennetutkimusten sekä useiden yhteiskunnallisten maaseutututkimusten kanssa¹²⁰.

Kuntien ja hyvinvointialueiden menestymisen näkökulmasta on keskeistä niiden kyky ennakoita tulevia muutostarpeita ja uudistaa toimintaa paikallisista lähtökohdista. Keskeistä sekä kuntalaisten että kuntien näkökulmasta on se, miten kuntien ja hyvinvointialueiden toimiva yhteistyö kyetään varmistamaan.

¹¹⁸ Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. EU:n pitkän aikavälin maaseutuvisio – Vahvat, verkottuneet, selviytymiskykyiset ja vauraat maaseutualueet. COM/2021/345 final: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=CELEX%3A52021DC0345>

¹¹⁹ Hilma Salonen & Lumi Tomrén. Can local value creation induce a sense of justice during green transitions? A study of six rural areas in Denmark, Finland, and Norway, Nordregio report 2023:9 <https://pub.nordregio.org/r-2023-9-can-local-value-creation-induce-a-sense-of-justice-during-green-transitions/index.html>

¹²⁰ Maaseutubarometrit (2009, 2011, 2013, 2020, 2023) <https://www.maaseutupolitiikka.fi/paatok-senteontueksi/tietoa/maaseutubaro> ja https://www.finna.fi/Record/fsd.FSD_S45, Haavisto, Ilkka. Suomi on maalainen. Maaseudulla kyttee kriisi, jota kaupunkilaiset eivät tunnista. Eva Analyysi. No 114. 2022. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/10/eva-analyysi-no-114.pdf>; Kattilakoski, Mari, Kervinen, Kaisa, Harilahti-Juola, Virpi, Kurikka, Päivi. 2022. Focus localis. 50:24-40. Hyvä elämä maaseutukunnissa: osallisuuden ja yhteiskehittämisen avaamia näköaloja kestävään hyvinvointiin ja kuntien älykkäseen sopeutumiseen (<https://journal.fi/focuslocalis/article/view/120919>). Lempinen, H. (2023). Pohjoissuomalaisen turvesiirtymän koettu energiamaisema. Alue ja Ympäristö, 52(2), 29–46. <https://doi.org/10.30663/ay.129036> (Original work published 31. lokakuuta 2023), Oikeudenmukainen kestävyysmurros luonnonvarojen hallinnassa (s. 5-28), Sorvali, J., Lyytimäki, J., Lähteenmäki-Uutela, A., Huttunen, S., Inkilä, E., Weckroth, M., & Tuulentie, S. (2023). Reiluus puntarissa: Kuusamon tuulivoima- ja kaivossuunnitelmat alueellisina kestävyyskiistoina oikeudessa, mediassa ja mielipiteissä. Alue ja Ympäristö, 52(2), 67–88. <https://doi.org/10.30663/ay.137810>, Leino, J., Kivinen, S., Mononen, T., & Sihvonen, J. (2023). Yhteistä ja yksityistä hyvää: kokemuksia kaivostoiminnan ympäristöoikeudenmukaisuudesta maaseuduilla. Alue ja Ympäristö, 52(2), 5–28. <https://doi.org/10.30663/ay.130927> (Original work published 28. marraskuuta 2023),

Lähteet

UOMMO

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

2.1 Suomen demokratiapolitiikka 2000-luvulla

Suomessa oikeusministeriö on perinteisesti vastannut toimivan demokratian edellytyksistä. Oikeusministeriön tehtävänä on ollut huolehtia vaalien ja kansanäänestysten asianmukaisesta sujumisesta sekä vaalilainsäädännön kehittämisestä. Demokratiapolitiikkaa on kehitetty johdonmukaisesti koko 2000-luvun ajan.¹²¹

Pääministeri Matti Vanhasen ensimmäinen hallitus asetti oikeusministeriön johtaman poikkihallinnollisen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman (2004–2007)¹²², jonka tehtävänä oli edistää aktiivista kansalaisuutta, kansalaisten osallistumista, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä sekä edustuksellisen demokratian toimivuutta. Vuonna 2010 valtioneuvosto antoi demokratiapoliittisen periaatepäätöksen¹²³, jonka pääpainotukset liittyivät suoran osallistumisen ja verkkodemokratian kehittämiseen.

Vuonna 2014 valmisteltiin oikeusministeriön johdolla demokratiapoliittinen selonteko, jossa annettiin laaja kuvaus suomalaisen demokratian tilasta ja kehittämistarpeista¹²⁴. Perustuslakivaliokunta piti selontekoa koskevassa mietinnössään¹²⁵ äänestysaktiivisuuden alhaisuutta ja osallistumisen eriarvoistumista erittäin vakavina ongelmina, jotka uhkaavat suomalaisen demokratian legitimeettiä. Tavoitteiksi tulisi perustuslakivaliokunnan mukaan asettaa eri väestöryhmien välillä olevien osallistumiserojen taasoittuminen ja äänestysaktiivisuuden nostaminen muiden Pohjoismaiden tasolle. Perustuslakivaliokunta myös korosti tarvetta kiinnittää erityistä huomiota alueellisen, maakunnallisen ja paikallisen demokratian tilanteeseen, jossa on tapahtumassa merkittäviä muutoksia, sekä tarvetta lisätä suomalaisten ymmärrystä ja mahdollisuuksia

¹²¹ Mutanen, Anu (2004) Kysymyksiä demokratian kehittämisestä. Kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamiskeinojen kehittäminen sekä demokratia-asioiden hallinto Ruotissa, Norjassa ja Tanskassa. Oikeusministeriön julkaisuja 5:2004.

¹²² <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM016:00/2003>

¹²³ Oikeusministeriö (2010). Periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa. Oikeusministeriön julkaisu 17/2010.

¹²⁴ VNS 3/2014 vp. Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokratiapoliittinen selonteko 2014. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 14/2014.

¹²⁵ PeVM 3/2014 vp

osallistua Euroopan Unionin päätöksentekoon ja kehittää demokratiakasvatusta. Perustuslakivaliokunta piti lisäksi tärkeänä, että valtioneuvosto antaa eduskunnalle myös jatkossa demokratiapoliittisia selontekoja, jotta eduskunnassa voidaan käydä säännöllisin väliajoin keskustelua demokratiapolitiikan sisällöstä ja kehittämistarpeista.

Demokratiapoliittisen selonteon johtopäätöksiin perustuen laadittiin vuonna 2017 demokratiapoliittinen toimintaohjelma¹²⁶, jonka tavoitteena oli toimeenpanna demokratiapoliittisessa selonteossa linjattuja toimenpiteitä. Toimintaohjelman painopistealueina olivat yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet ja uudet osallistumistavat, kunta- ja aluedemokratia, avoin hallinto ja kuuleminen, järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytykset, demokratiakasvatus sekä yhteiskunnallinen toimintaympäristö ja keskusteluilmapiiri. Perustuslakivaliokunnan lausunnon¹²⁷ mukaan ohjelman painopistealueet olivat perusteltuja. Valiokunta korosti valtioneuvoston demokratiaverkoston merkitystä demokratiapolitiikan edistämisen välineenä ja painotti demokratiapolitiikan tehokasta toimeenpanoa kaikilla hallinnonaloilla.

Pääministeri Antti Rinteen ja myöhemmin Sanna Marinin hallitusohjelma sisälsi useita demokratian kehittämiseen liittyviä kirjauksia, joita toimeenpantiin poikkihallinnollisen kansallisen demokratiaohjelman puitteissa vuosina 2019–2023. Demokratiaohjelman opeista laadittiin vuonna 2022 demokratiapoliittinen periaatepäätös¹²⁸ pitkäjänteisen demokratian edistämistyön tukemiseksi. Periaatepäätös jaettiin kuuteen linjaukseen, jotka käsittelevät vaalijärjestelmän toimivuutta ja turvallisuutta, yhdenvertaisia osallistumisoikeuksia ja hallinnon avoimuutta, demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatusta, moniäänistä mediaa ja osallistavaa keskustelukulttuuria, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja Suomen kansainvälistä demokratiatyötä. Demokratiaohjelman toimeenpanosta julkaistiin seurantaraportti vuonna 2023¹²⁹.

¹²⁶ Oikeusministeriö (2017). Demokratiapoliittinen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisu 7/2017.

¹²⁷ PeVL 46/2017 vp

¹²⁸ Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 40:2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164419>

¹²⁹ Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – Seurantaraportti: Hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet ja vaikuttavuuden arviointi. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 12:2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164886>

2.2 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen demokratian edistämiseen liittyviä linjauksia ja toimenpiteitä

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma sisältää useita demokratian edistämiseen liittyviä linjauksia. Hallitusohjelmassa linjataan myös käsillä olevan demokratiapolitiittisen periaatepäätöksen valmisteleminen¹³⁰. Oikeusministeriö on asettanut poikkihallinnollisen työryhmän, jonka tehtävänä on valmistella hallitusohjelmassa linjattu kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi vuoden 2024 aikana sekä koordinoita ohjelman toimeenpanoa valtioneuvostossa vuosina 2024–2027¹³¹. Demokratiaohjelman erityisenä tavoitteena on äänestysaktiivisuuden edistäminen sekä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen.

Hallitusohjelmassa linjataan myös kansalaisjärjestöstrategian laatimisesta. Keskeinen osa toimivaa demokratiaa on aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta. Ohjelmansa mukaisesti hallitus on käynnistänyt kansalaisjärjestöstrategian ja sen toimeenpanosuunnitelman valmistelun¹³². Strategian puitteissa kevennetään järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa koskevaa ylimääräistä sääntelyä, selvitetään mahdollisuuksia kehittää kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa ja parannetaan hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutusta. Kansalaisjärjestöstrategia on tarkoitus antaa valtioneuvoston periaatepäätöksenä keväällä 2024.

Hallituksen tavoitteena on myös kehittää aloite ja kuulemisjärjestelmiä¹³³. Hallitusohjelman mukaisesti valtioneuvosto on asettanut parlamentaarisen ohjausryhmän ja asiantuntijatyöryhmän kansalaisaloitejärjestelmän ja muiden aloite- ja kuulemisjärjestelmien kehittämiseen liittyvien kysymysten käsittelemiseksi. Lisäksi päivitetään säädösvalmistelun kuulemisohjeet, joissa linjataan, miten sidosryhmiä kuullaan lainvalmistelussa,¹³⁴ sekä kehitetään ja yhdenmukaistetaan lainsäädännön seuranta ja jälkiarviointia valtioneuvostossa¹³⁵. Myös sähköisiä kuulemisvälineitä (lausuntopalvelu.fi, kansalais- ja kuntalaisaloitepalvelut, Digiraati) uudistetaan. Keväällä 2024 on tarkoitus julkaista uusi verkkopalvelu hyvinvointialuealoitteiden tekemiseksi.

¹³⁰ Orpon hallituksen hallitusohjelma, s. 192–193.

¹³¹ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM125:00/2023>

¹³² <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM140:00/2023>

¹³³ Orpon hallituksen hallitusohjelma, s. 215-216.

¹³⁴ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM030:00/2023>

¹³⁵ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM164:00/2023>

Avoimuus ja läpinäkyvyys ovat keskeisiä tekijöitä demokratian toimivuuden kannalta. Voimassa olevaa julkisuussäätelyä ajantasaistetaan. Tavoitteena on nykyistä selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia¹³⁶. Oikeusministeriö yhdessä Valtiontalouden tarkastusviraston kanssa tukee 1.1.2024 voimaan tulleen uuden avoimuusrekisterilain toimeenpanoa. Avoimuusrekisterilain nojalla asetettu neuvottelukunta¹³⁷ valmistelelee hyvään edunvalvontaan liittyvät eettiset ohjeet. Ohjeiden on tarkoitus valmistua keväällä 2024. Oikeusministeriö seuraa avoimuusrekisterin toimivuutta ja arvioi lainsäädännön toimivuutta hallituskauden loppupuolella. Avoimuutta edistetään myös valtiovarainministeriön koordinoimilla avoimen hallinnon viidennellä toimintaohjelmalla (2023–2027)¹³⁸ ja avoimen hallinnon strategialla¹³⁹.

Perustuslakivaliokunnan ponnen¹⁴⁰ mukaan vaalijärjestelmää tulisi kehittää, koska vaalien suhteellisuus ei tällä hetkellä toteudu optimaalisesti. Piilevä äänikynnys on matalin Uudenmaan vaalipiirissä (noin 2,5) ja korkein Lapin vaalipiirissä (noin 14,5). Hallitusohjelmassa linjataan, että vaalijärjestelmän suhteellisuutta parannetaan valmistelemalla parlamentaarisesti vaalialuemalli sellaisille alueille, joissa piilevä äänikynnys on erityisen korkea. Huomiota kiinnitetään ensisijaisesti Lapin vaalipiiriin, josta pyritään muodostamaan yhteinen laskennallinen vaalialue Oulun vaalipiirin kanssa, laskentatapana ehdokaskohtainen äänimäärä ja väestöön suhteutettu valittavien edustajien lukumäärä vaalipiireistä¹⁴¹. Valtioneuvosto asetti 16.11.2023 työryhmän valmistelemaan eduskuntavaalien vaalijärjestelmään liittyviä muutoksia¹⁴². Työryhmän on määrä antaa esityksensä vuoden 2024 loppuun mennessä.

Ohjelmansa mukaan hallitus mahdollistaa sähköisen ehdokasasettelun pääsääntönä, turvaten kuitenkin vaihtoehtona sen hoitamisen myös papereilla¹⁴³. Tavoitteena on, että uusi verkkopalvelu, joka mahdollistaa ehdokashakemusten asiakirjojen laatimisen sekä valitsijayhdistyksen perustamisen ja kannatuksen keräämisen, olisi käytössä vuoden 2027 eduskuntavaaleissa. Verkkopalvelu mahdollistaisi myös presidentinvaalissa kannattajakorttien keräämisen verkossa.

¹³⁶ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM083:00/2020>

¹³⁷ <https://avoimuusrekisteri.fi/perustietoa/neuvottelukunta>

¹³⁸ https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/10/Avoin-hallinto_-V-toimintaohjelma_01102023-1.pdf

¹³⁹ https://avoinhallinto.fi/assets/files/2020/12/VM_Avoimen_Hallinnon_Strategia2030.pdf

¹⁴⁰

¹⁴¹ Orpon hallituksen hallitusohjelma, s. 215.

¹⁴² <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM130:00/2023>

¹⁴³ Orpon hallituksen hallitusohjelma, s. 216.

Hallituskauden aikana parannetaan lisäksi vaali- ja puoluerahoituksen avoimuutta ja selkiytetään vaali- ja puoluerahoitukseen liittyvää sääntelyä. Tavoitteena on muun muassa selkiyttää lakia kampanjan kulut ylittävän rahoituksen ja kampanja-ajan määrittelyn osalta sekä selkiyttää vaali- ja puoluerahoitusta lainojen osalta siten, että lainan alkuperä on aina identifioitavissa. Päivitetään puoluelain luettelo asioista, joita ei pidetä puolueelle annettavana tukena (luottamushenkilömaksut, Euroopan unionin toimielinten ja muiden vastaavien kansainvälisten järjestöjen talousarvioon perustuvat suoritukset). Lisäksi tavoitteena on tarkentaa lainsäädäntöä siten, että puolueilla on selkeä mahdollisuus valtionavustuksen osittaiselle siirtämiselle puolueen tarkoitusta toteuttavan säätiön tai osakeyhtiön toiminnan tukemiseen, kuten jo nyt vakiintunut käytäntö on. Samassa yhteydessä on tarkoitus muuttaa kansalaisaloitelakia siten, että eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikäraja lasketaan 16 vuoteen.¹⁴⁴

Hallituskauden aikana valmistellaan parlamentaarisesti äänestämiseen ja vaaleihin liittyviä käytäntöjä, jotka koskevat muun muassa äänestyspaikkojen ja valtuustosalien esteettömyyttä, kuljetuspalveluita ja kotiaänestystä, ennakkoäänestyksen ja äänenlaskennan aikarajoja sekä vaalivirkailijoiden poliittista edustavuutta. Hallitus varautuu julkisen ja puolijulkisen kaupunkitilan muuttumiseen ja poliittisen kampanjoinnin sekä kokoontumisvapauden toteutumiseen tulevaisuuden kaupunkiympäristössä. Edistetään tarpeellisia kaavamutoksia sekä selvitetään tarkemmin suurille joukkoliikenneasemille vievien kulkureittien omistusta ja käyttöä. Käynnistetään säännöllinen vuoropuhelu puolueiden, rahoituslaitosten ja valvovien viranomaisten kanssa liittyen ehdokaiden ja poliittisten yhdistysten lainmukaiseen, tarkoituksenmukaiseen ja selkeään vaaleihin sekä poliittiseen toimintaan liittyvään tilinpitoon.¹⁴⁵

Hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti toteutetaan oikeusministeriön johdolla poikkiallinen skenaariotyö vaalien toimittamisesta erilaisissa kriisi- ja poikkeusoloissa. Hanke tullaan toteuttamaan 2024–2025 yhteistyössä International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)¹⁴⁶, sekä vaaliturvallisuuden yhteistyöryhmän¹⁴⁷ kanssa, jonka tehtävänä on koordinoita yleisten vaalien turvallisuuden varmistamiseen ja varautumiseen liittyvää poikkihallinnollista viranomaisyhteistyötä.

Hallituskauden aikana valmistuu vaalitietojärjestelmän uudistushanke¹⁴⁸. Vaalitietojärjestelmää käytetään yleisiin vaaleihin liittyvän tiedon käsittelyssä ja sieltä löytyvät tie-

¹⁴⁴ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM069:00/2023>

¹⁴⁵ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM137:00/2023>

¹⁴⁶

¹⁴⁷ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM188:00/2023>

¹⁴⁸ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM060:00/2022>

dot mm. äänestyspaikoista, ehdokkaista ja äänioikeutetuista. Myös vaalien tuloslaskenta ja tuloksen julkaisu tapahtuvat järjestelmän avulla. Hankkeen tavoitteena on uudistaa vaalitietojärjestelmän teknologiaa ja parantaa sen turvallisuutta ja käytettävyyttä. Uusi tietojärjestelmä on tarkoitus ottaa käyttöön vuoden 2027 eduskuntavaaleissa.

Vaalien turvallisen ja jouhevan etenemisen tukemiseksi vaalipiirilautakuntien talous- ja henkilöstöhallintoon liittyvän ohjeistuksen, hankintamenettelyiden ja IT-ratkaisujen kehittämiseen on luotu uutta ohjeistusta ja toimintaa kehitetään yhteistyössä vaalipiirilautakuntien kanssa.

Hallitus käynnistää laajan selvitystyön liittyen eri tasoilla tehtävän päätöksenteon mahdolliseen päällekkäisyyteen ja jääviyskysymyksiin sekä kunnan ja hyvinvointialueen työntekijöiden osallistumiseen kunta- ja aluehallitusten ja niiden alaisten lautakuntien työhön. Selvityksen on tarkoitus valmistua keväällä 2025. Lainsäädäntöä on hallitusohjelman mukaan tarkoitus muuttaa siten, että Helsingistä hyvinvointialueelle muuttavan kelpoisuus aluevaaleissa määräytyy määräpäivien osalta samalla tavalla kuin muualta muuttavien.

Järjestelmällisen häirinnän keskeiset tekotavat on jo nykyisellään säädetty rangaistaviksi rikoslaisissa. Sen varmistamiseksi, että järjestelmällisen häirinnän kohteeksi joutuneet saavat työympäristössään ja rikosprosessissa riittävää tukea, työtä jatketaan osana hallitusohjelmaan kirjatun uhripoliittisen toimenpideohjelman valmistelua.¹⁴⁹

Hallitusohjelmaan on kirjattu toimenpiteitä muiden muassa oikeusjärjestelmän rahoituksen varmistamiseksi, oikeusprosessien sujuvoittamiseksi ja oikeuspalvelujen saatavuuden parantamiseksi. Näillä toimenpiteillä pyritään vahvistamaan suomalaista oikeusvaltiota. Oikeusministeriön vuonna 2023 asettaman työryhmän¹⁵⁰ tavoitteena on edistää oikeudenkäytön vahvaa riippumattomuutta, laadukkaan oikeusturvan tuottamista oikeudenkäytön perustehtävänä sekä käyttäjälähtöisyyttä eli oikeudenkäyttöä palveluna. Työryhmä asetti tammikuussa 2024 yhteyteensä erillisen alatyöryhmän, jonka tehtävänä on selvittää ja arvioida, turvaako voimassa oleva perustuslaki ja tuomioistuinlaitoksen riippumattomuutta välittömästi koskeva muu lainsäädäntö tuomioistuinlaitoksen riippumattomuuden sekä tehdä mahdolliset ehdotukset tämän toteuttavista lainsäädäntömuutoksista perusteluineen.

¹⁴⁹ <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM084:00/2023>, ks. myös <https://oikeusministerio.fi/maalittamisesta-ei-erillista-rikosta-uhrien-tuki-varmistetaan>

¹⁵⁰ <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OM012:00/2023>

Hallitusohjelma korostaa myös demokratian tukemisen merkitystä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Globaalin etelän sitouttaminen sääntöpohjaiseen järjestykseen, demokratiaan ja ihmisoikeuksien edistämiseen nousee Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan painopisteeksi. Kehityspolitiikassa Suomi nojautuu omiin vahvuusalueisiinsa, joissa Suomella on hyvät mahdollisuudet tukea kestäväää kehitystä. Toimiva demokratia, oikeusvaltio, ihmisoikeudet ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta ovat kestävään yhteiskunnalliseen kehitykseen edellytyksiä, joita hallitus tukee. Hallitus linjaa osana kansainvälisen talous- ja kehitysyhteistyön selontekoa kehityspolitiikan painopisteistä ja laatii kehitysyhteistyörahoitukselle useamman vaalikauden mittaisen suunnitelman.¹⁵¹

2.3 Muiden politiikkasektorien ja -ohjelmien sekä valtioneuvoston strategioiden yhteydet demokratiaohjelmaan

Demokratian tilaan ja kehitykseen vaikuttavat kansanvaltaisen poliittisen järjestelmän toimivuuden ja demokrationpoliittisten toimien ohella monet muut tekijät, kuten yleinen talous- ja työllisyystilanne, turvallisuuspoliittinen tilanne, tulonjako, koulutus- ja sosiaalipoliittiset toimet ja ihmisten tulevaisuuden näkymät. Esimerkiksi väestön työ- ja toimintakyvyn edistäminen, työelämäosallisuus, työelämän laatu ja moninaisuuden arvostaminen vaikuttavat myönteisesti demokratian toteutumiseen ja demokrationkokeuksiin¹⁵². Myös lukutaidolla, kielitaidolla ja sivistyksellä on merkitystä demokration toimivuudelle¹⁵³.

Yksi tällä hetkellä ja tulevilla vuosikymmenillä merkittävimmin demokrationaan vaikuttavista kehityskuluista on yhteiskunnan ja arjen digitalisaatio. Teknologian kehitys vaikuttaa laajasti yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin, suhteeseemme tietoon, luottamukseen muita ihmisiä ja instituutioita kohtaan sekä osallistumishaluihimme ja -kykyihimme. Eduskuntapuolueiden yhteinen tietopolitiikan yhteistyöryhmä onkin todennut, että digitalisaatio voi sekä edistää että kaventaa demokration toteutumista¹⁵⁴. Tämä pätee myös tässä periaatepäätöksessä edistettäviksi määriteltyihin tavoitteisiin.

¹⁵¹ Hallitusohjelma, sivut 165-166

¹⁵² Esim. Työkykyohjelma, STM038:00/2021 Työelämän mielenterveysohjelma, Työn ja työhyvinvoinnin kehittämisohjelma TYÖ2030.

¹⁵³ ks. esim. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/108971/65956>

¹⁵⁴ <https://tietopolitiikka.fi/#demokratia>

Digitaalisista palveluista on muodostunut lyhyessä ajassa kiinteä osa lähes jokaisen arkea. Digitaalisuus on myös luonut uudenlaisia mahdollisuuksia osallisuudelle, ja digitaalisista palveluista on tullut keskeisiä yhteiskunnallisen keskustelun foorumeita. Samalla esimerkiksi yksilön dataoikeuksista, informaatiovaikuttamisen tunnistamisesta ja torjumisesta sekä uusien teknologioiden kehittämisestä ja soveltamisesta julkisissa palveluissa on tullut paitsi teknologia- myös demokratiakysymyksiä. Niin ikään hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria on mahdotonta laajamittaisesti edistää ilman, että tavoitteet kytketään digitaalisen sivistyksen tukemiseen yhteiskunnassa Suomen digitaalisen kompassin¹⁵⁵ mukaisesti.

EU:n digipalvelusäädöksen (*Digital Services Act, DSA*), jonka soveltaminen alkoi kokonaisuudessaan helmikuussa 2024, tavoitteena on estää laitonta ja haitallista toimintaa verkossa, torjua disinformaation leviämistä sekä varmistaa käyttäjien turvallisuus verkkoympäristössä. Säädöksellä säännellään verkossa toimivia välityspalveluja ja alustoja, kuten markkinapaikkoja, sosiaalisia verkostoja ja sisällönjakoalustoja. Säädöksessä on laadittu erityissäännöt erittäin suurille verkkoalustoille, joilla on yli 45 miljoonaa käyttäjää. Näiden verkkoalustojen tulee säännöllisesti tunnistaa ja arvioida alustojensa järjestelmäriskkejä, joita ovat muun muassa laittoman sisällön leviäminen palvelujen kautta, mahdolliset kielteiset vaikutukset perusoikeuksien, kuten henkilötietojen suojan, sananvapauden, syrjintäkiellon ja lasten oikeuksien, sekä kuluttajansuojan toteutumiseen.

Käsillä olevan periaatepäätöksen linjaukset keskittyvät ensisijaisesti kansanvaltaa, yhteiskunnallista osallistumista ja demokraattista päätöksentekoa tukeviin politiikkatoimiin. Näillä toimilla on läheisiä yhteyksiä moneen muuhun politiikkalohkoon, ja demokraatiohjelman valmistelun aikana on pyritty huomioimaan eri ministeriöissä valmis-teilla olevat hallitusohjelman linjaukset, jotta politiikkatoimet tukisivat toisiaan ja vältettäisiin päällekkäisyyksiä.

Hallitusohjelmassa on useita kirjauksia, joilla vahvistetaan erityisryhmien, kuten osatyökykyisten, vammaisten, maahanmuuttajien, ikääntyneiden, matalan koulutustason tehtävissä toimivien henkilöiden työllistymistä, osaamista ja työelämäosallisuutta. Kirjausten toimeenpanemiseksi toteutetaan ohjelma, joka kohdistuu vaikeassa työmarkkina-asemassa oleviin ja esimerkiksi nuoriin, joilla on taustalla koulutukseen ja terveyteen liittyviä haasteita. Ohjelman tavoitteena on työelämän vastaanottokyvyn vahvistaminen, jonka seurauksena vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllistyminen ja työelämäosallisuus lisääntyvät.

¹⁵⁵ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164429>

Valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa (VANUPO) vuosille 2024–2027¹⁵⁶ yhtenä tavoitteena on tukea nuorten hyvinvointia osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö tukee nuorten osallistumista kansalaisyhteiskunnan toimintaan yleisavustuksin.

Hallitusohjelman mukaan erityisiä toimia suunnataan maahanmuuttajataustaisten lasten osallistumisasteen nostamiseksi varhaiskasvatuksessa. Perusopetuksen osalta perustaitojen ja vuosiviikkotuntien lisääminen on tällä hallituskaudella yksi keskeinen tavoite. Perustaitojen vahvistuminen on erityisen tärkeää haavoittuvassa asemassa oleville. Perustaitojen ja erityisesti lukutaidon vahvistuminen vahvistaa kansalaisten edellytyksiä aktiiviseen kansalaisuuteen ja medialukutaitoihin, ja tukee näin ollen demokratiakasvatuksen ja demokratiaan osallistumisen edellytyksiä. Lisäksi hallitusohjelmassa linjataan maahanmuuttajataustaisten ja vieraskielisten oppilaiden tukemisesta. Toisen asteen koulutuksen alalla on käynnistetty valmistelu oppimisen tukemiseen ja vahvistamiseen sekä nuorten hyvinvointiin liittyen¹⁵⁷, jolla on yhtymäkohtia tämän periaatepäätöksen demokratiakasvatuslinjauksiin.

Lapsi- ja perhepolitiikan lohkolla lapsistrategiatyö jatkuu ja strategian toimeenpano on parhaillaan valmisteilla¹⁵⁸. Lasten osallistuminen ja vaikuttaminen on yksi parlamentaarisesti laaditun strategian keskeisistä aihepiireistä ja peruspilareista. Strategian toimeenpanolla tuetaan muun muassa lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia sekä jatketaan lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämistä.

Median toimintaympäristön turvaaminen on keskeistä toimivan demokratian näkökulmasta. Elinvoimainen ja moniääninen media mahdollistaa ihmisten tiedonsaannin ja osallistumisen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Keskeistä on varmistaa, että viestintäpalvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla. Valtioneuvosto on liikenne- ja viestintäministeriön johdolla käynnistänyt parlamentaarisen valmistelun Yleisradion toimintaan liittyen¹⁵⁹. Myös tarve vuonna 2018 julkaistun mediapoliittisen ohjelman päivitykselle on tunnistettu. Maaliskuussa 2024 julkaistiin selvitys, jossa tarkastellaan median keskittymisen vaikutuksia sanavapauteen¹⁶⁰. Demokratiaohjelman kannalta

¹⁵⁶ Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) 2024–2027 – Vahvistetaan nuorten hyvinvointia monialaisin toimenpitein.

¹⁵⁷

¹⁵⁸

¹⁵⁹

¹⁶⁰ Lehtisaari, K.; Grönlund, M.; Hellman, H.; Ranti, T.; Suikkanen, R. (2024). [Median keskittymisen ja mediasisältöjen moninaisuus Suomessa](#). Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:6.

merkityksellistä on tunnistaa, että lasten ja nuorten median käyttö poikkeaa vanhempien sukupolvien tavoista käyttää mediaa.

Disinformaation synnyttämää yhteiskunnallista vahinkoa ennaltaehkäistäkseen hallitus päivittää strategisen viestinnän toimintamallin sekä vahvistaa ja huomioi informaatiopuolustuksen osana uudistettavaa kyberturvallisuusstrategiaa. Hallitus huomioi disinformaation torjunnassa molemmat kansalliskielet sekä muunkielisen viestinnän. Opettajien valmiuksia kasvattaa oppilaita kriittiseen medialukutaitoon sekä tietoisuuteen kyberriskeistä vahvistetaan laajan yhteiskunnallisen resilienssin lujittamiseksi. Kansalliset mediakasvatuslinjaukset¹⁶¹ uusittiin vuonna 2019 ja niitä toimeenpannaan laajassa poikkisektoriaalisessa yhteistyössä (julkinen hallinto, yksityinen sektori, kansalaisjärjestöt). Medialukutaito on osa valtakunnallisia opetussuunnitelmia varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) lakisääteinen tehtävä on edistää mediakasvatusta. KAVI muun muassa tuottaa oppi- ja täydennyskoulutusmateriaalia kaikenikäisten kanssa työskentelevien tarpeisiin¹⁶².

Valtioneuvoston kanslian johtaman yhteiskunnallisen kestävyystarkastelun yksi keskeinen osa on turvallisuuden, demokratian ja oikeusvaltion kestävyuden arviointi. Arvioinneissa kootaan yhteen muiden ministeriöiden ja asiantuntijoiden kanssa laajasti aihepiiriin yhteyksiä muihin yhteiskunnallisiin kestävyysasteisiin tutkimuksiin ja asiantuntija-arvioihin perustuen. Samalla pyritään tukemaan valtioneuvoston strategioiden ja politiikkatoimien kestävyysarviointeja ylivaalikautisesti ja yli hallinnonrajojen.¹⁶³ Esimerkiksi ympäristöministeriön strategian¹⁶⁴ mukaan oikeudenmukaista siirtymää valmistellaan yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Kestävyysarvioinnin avulla vihreän siirtymän mahdollisia vaikutuksia demokratian kestävyteen voidaan tarkastella laajalajaisesti.

Valtioneuvosto antoi eduskunnalle elokuussa 2023 tiedonannon yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tiedonannossa kirjataan lukuisia toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja rasismien torjumiseksi. Yksi tiedonannon pääteemoista – yhteiskunnallinen ilmapiiri ja keskustelu, tietoisuuden kasvattaminen ja hyvät väestösuhteet – liittyy läheisesti demokratiaohjelman linjaukseen hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuurin vahvistamisesta yhteiskunnassa. Valtioneuvoston toimenpideohjelmalla rasismien torjumiseksi ja

¹⁶¹ Salomaa, S. & Palsa, L. (2019). [Medialukutaito Suomessa – Kansalliset mediakasvatuslinjaukset](#). Kansallinen audiovisuaalinen instituutti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:37.

¹⁶² www.mediataitokoulu.fi

¹⁶³ Viittaus/lähde?

¹⁶⁴ Ympäristöministeriö. [Parempi ympäristö tuleville sukupolville Ympäristöministeriön strategia vuoteen 2035](#).

yhdenvertaisuuden edistämiseksi pyritään vahvistamaan toimenpiteitä, joilla edesautetaan dialogia hankalista aiheista yhteiskunnan eri tasoilla. Toimenpiteinä on suunnitteilla esimerkiksi dialogien sarja, jonka tavoitteena on lisätä vuoropuhelua koko väestön keskuudessa rasismista ja sen vaikutuksista. Lisäksi on tarkoitus, että alueelliset Etnisten suhteiden neuvottelukunnat laajentavat dialogitoimintaa lasten ja nuorten kohtaamasta rasismista sekä järjestävät eri puolilla Suomea tilaisuuksia päättäjille nuorten kokemusten esiin tuomiseksi. Demokratiaohjelman teemoihin linkittyy myös tiedonannon linjaus, jonka mukaan opetusalan sekä hyvinvointialan henkilöstön yhdenvertaisuutta, sukupuolten tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä koskevaa osaamista vahvistetaan.

Alueellinen näkökulma – alueellisten erojen ja eriytymisen vaikutusten tunnistaminen ja niihin puuttuminen – on demokratiapolitiikan kannalta keskeinen teema. Demokratiiaan, luottamukseen ja osallisuuteen kytkeytyy myös tällä hallituskaudella laadittava maaseutupoliittinen selonteko.

Sisäministeriössä on kehitetty Sentimentti-tietotyökalua, jolla voidaan mitata ja ennakoita ihmisten turvallisuuden tunnetta ja luottamusta viranomaisiin. Menetelmän avulla saadaan näkyville myös alueellisia ja eri väestöryhmien kokemuksia luottamuksesta. Sisäministeriön hallinnonalalla on tarkoitus seurata muiden muassa luottamukseen liittyvien yhteiskunnallisten vaikuttavuustavoitteiden toteutumista.

Hallitusohjelman kirjaukset kotoutumiseen, ml. lasten ja nuorten kotoutumiseen ja koulumenestykseen liittyen on tarkoitus koota valtion kotouttamisohjelmaan. Uusi kotoutumislaki tulee voimaan vuoden 2025 alusta lähtien, jolloin päävastuu kotoutumispalveluiden järjestämisestä siirtyy valtiolta kunnille. Kotoutumislain mukaisena uutena palveluna alkaa monikielinen yhteiskuntaorientaatio. Kotoutumisen osaamiskeskus kokoaa maahan muuttaneisiin liittyvää tietopohjaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja työ- ja elinkeinoministeriön rahoittama MoniSuomi-tutkimus on tuottanut tietoa Suomessa asuvan ulkomailla syntyneen aikuisväestön terveydestä ja hyvinvoinnista (ml. osallisuus).

Hallitus kehittää siviilipalvelusjärjestelmää tarkoituksenmukaisemmaksi parlamentaarisen työryhmän raporttia hyödyntäen ja kytkien palveluksen nykyistä selkeämmin kokonaisturvallisuuden toimintamalliin.

Demokratiapolitiikalla on yhtymäkohtia sekä ulko- ja turvallisuuspoliittisen että kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selontekojen kanssa. Demokratia- ja oikeusvaltiokysymykset ovat osa hallitusohjelman ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä kehityskysymyksiä koskevaa toimeenpanoa. Kansallisen turvallisuuden varmistaminen maanpuolustuksella on eräs keskeinen edellytys demokratian toimivuudelle, oi-

keusvaltion säilymiselle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle myös tulevaisuudessa. Kansainvälinen sotilaallinen kriininhallinta puolestaan tukee globaalia demokratia- ja oikeusvaltiokehitystä.

DEMOKRATIAOHJELMAN KANNALTA KESKEISIÄ VALTIONEUVOSTON OHJELMIA, STRATEGIOITA JA LINJAUKSIA

- Avoimen hallinnon strategia ja toimintaohjelma
- Kansalaisjärjestöstrategia
- Kansallinen lapsistrategia
- Kansalliset mediakasvatuslinjaukset
- Mediapoliittinen ohjelma
- Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma 2022–2026
- Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) 2024–2027
- Valtion kotouttamisohjelma
- Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

2.4 Euroopan unionin demokratiaan liittyviä kehittämishankkeita

Euroopan unionin yhteiset arvot, erityisesti demokratia, oikeusvaltioperiaate ja perusoikeudet ovat keskeisiä pilareita kestävän rauhan, kehityksen sekä resilienssin varmistamiseksi yhteiskunnassa. Euroopan unionin jäsenvaltiona Suomi edistää ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltiokehitystä sekä EU:n sisällä että osana unionin ulkosuhdetoimintaa.

Demokratian suojeleminen on viime vuosien aikana noussut vahvasti esille myös EU:n agendalla. Euroopan komissio hyväksyi vuonna 2020 Euroopan demokratiatoimintasuunnitelman¹⁶⁵, jonka tavoitteena on rakentaa kaikkialla EU:ssa häiriönsietokykyisempiä demokratioita. Vuonna 2021 komissio antoi demokratiatoimintasuunnitelmaan perustuvan vaalipaketin, joka sisälsi tiedonannon lisäksi lainsäädäntöehdotuksia, muun muassa uuden asetusehdotuksen poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta¹⁶⁶. Asetuksella vahvistettaisiin poliittiselle mainonnalle yhdenmukaistetut säännöt ja korkea avoimuuden taso EU:ssa. Taustalla on erityisesti pyrkimys torjua erilaista hybrdivaikuttamista, myös EU:n ulkopuolelta. Tavoitteena on myös edistää luonnollisten henkilöiden henkilötietojen suojaa ja estää henkilötietojen väärinkäyttöä luomalla säännöt kohdennus- ja voimistamistekniikojen käytölle poliittisessa mainonnassa. Asetuksen on tarkoitus tulla voimaan portaittain vuoden 2024 europarlamenttivaaleista alkaen. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan parlamentti hyväksyivät asetuksen maaliskuussa 2024¹⁶⁷. Tarkoituksena on käynnistää kansallinen säädösvalmistelu asiasta mahdollisimman pian.

Demokratiatoimintasuunnitelman täydentämiseksi ja syventämiseksi komissio esitti joulukuussa 2023 demokratian puolustuspaketin¹⁶⁸, joka sisälsi direktiiviehdotuksen kolmansien maiden puolesta harjoitettavan intressivaikuttamisen avoimuudesta ja rekisteröinnistä sekä suositukset vaaliprosessien vahvistamisesta EU:ssa ja kansalaisyhteiskunnan osallistamisesta julkiseen päätöksentekoon. Yksi Euroopan tulevaisuuskonferenssin tärkeistä tuloksista on se, että EU:n päätöksentekoon on otettu mukaan keskustelemaa demokratiaa. Konferenssin työ jatkuu ”uuden sukupolven” kansalaispaneelissa.

Ehdotus Euroopan tason poliittisten puolueiden ja poliittisten säätiöiden perussäännöstä ja rahoituksesta annetun asetuksen (ns. puolueasetus) muuttamisesta julkistettiin osana vaalipakettia syksyllä 2021¹⁶⁹. Alun perin vuonna 2014 annetun ja 2018 muutetun asetuksen muuttamisen tarkoituksena olisi turvata ja parantaa eurooppalaisen demokratian toimivuutta, ja sisältäen muun muassa läpinäkyvämpää rahoitusta

¹⁶⁵ COM(2020) 790 final. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja Alueiden komitealle Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmasta.

¹⁶⁶ (KOM(2021)731)

¹⁶⁷ EU introduces new rules on transparency and targeting of political advertising

¹⁶⁸ COM(2023) 630 final. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja Alueiden komitealle. Demokratian puolustaminen; ks. myös [commission.europa.eu Suoja demokratialle](https://commission.europa.eu/Suoja_demokratialle).

¹⁶⁹ (KOM(2021) 734, alkup. asetus 1141/2014)

sekä yhteistyön helpottamista Euroopan tason poliittisille puolueille ja säätiöille. Yleisen asioiden neuvosto hyväksyi keväällä 2022 EU:n puolueasetuksen muuttamista koskevan osittaisen yleisnäkemyksen. Suomi on kannattanut esitystä¹⁷⁰.

Euroopan parlamentti hyväksyi täysistunnossaan keväällä 2022 päätöslauselman¹⁷¹, jossa se ehdottaa Euroopan unionin neuvostolle, että nykyinen, europarlamenttivaaleja koskeva Euroopan unionin vaalisäädös¹⁷² kumottaisiin ja korvattaisiin kokonaan uudella Euroopan unionin vaalisäädöksellä. Uutta uudessa vaalisäädöksessä olisi se, että europarlamenttivaalien yleiseurooppalaista luonnetta halutaan korostaa nykyistä enemmän. Lisäksi halutaan vahvistaa unionin päätöksentekojärjestelmän demokraattista legitimitettä, yleiseurooppalaista julkista keskustelua ja unionin kansalaisuutta, parantaa parlamentin toimintaa ja sen legitimitettä sekä vaalijärjestelmän yhdenvertaisuutta ja tehokkuutta sekä tuoda Euroopan parlamentin jäsenet lähemmäksi äänestäjiä ja sitä kautta lisätä europarlamenttivaalien äänestysaktiivisuutta. Keskeiset ehdotukset koskevat yleiseurooppalaisen vaalipiirin muodostamista sekä europarlamenttivaalien vaalipäivän yhtenäistämistä. Suomi ei ole kannattanut esitystä¹⁷³.

Euroopan komissio on antanut vaalipaketissaan vuonna 2021 ehdotukset¹⁷⁴ niin sanottujen ”liikkuvien EU:n kansalaisten”¹⁷⁵ äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta paikallisvaaleissa sekä Euroopan parlamentin vaaleissa annettujen neuvoston direktiivien muuttamiseksi. Direktiivimuutoksilla tavoitellaan liikkuvien EU:n kansalaisten tasavertaisuutta muiden äänestäjien kanssa muun muassa varmistamalla samojen joustavien äänestysmenettelyiden käyttö yhdenvertaisesti. Tämä tavoite on jo toteutettu Suomen kansallisella lainsäädännöllä. Direktiivimuutosehdotukset perustuvat tutkimustietoon ja sidosryhmäkonsultaatioihin liikkuvien EU:n kansalaisten äänioikeuden käyttämisen esteistä. Suomi on korostanut¹⁷⁶, että on hyvä, että muutoksilla varmistetaan EU:n kansalaisten perusoikeuksien toteutumista, ja että niiden valmistelua on

¹⁷⁰ PeVL 4/2022 vp Valtioneuvoston kanta ehdotukseen on esitetty eduskunnalle 13.1.2022 annetussa U-kirjelmässä U 73/2021 vp Asiaa koskeva U-kirjelmä on käsitelty perustuslakivaliokunnassa

¹⁷¹ (2020/2220(INL)),

¹⁷² (76/787/EHTY, ETY, Euratom)

¹⁷³ Asiasta on laadittu U-kirje U 64/2022 vp ja Suuren valiokunnan lausunto SuVL 13/2022 vp

¹⁷⁴ Ehdotus ns. liikkuvien EU:n kansalaisten äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta Euroopan parlamentin vaaleissa annetun neuvoston direktiivin muuttamiseksi (KOM(2021) 732, alkup. 93/109/EC).; Ehdotus ns. liikkuvien EU:n kansalaisten äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta paikallisvaaleissa annetun neuvoston direktiivin muuttamiseksi (KOM(2021) 733, alkup. 94/80/EC).

¹⁷⁵ ”Liikkuvilla EU:n kansalaisilla” viitataan EU:n kansalaisiin, jotka ovat käyttäneet oikeuttaan asua, työskennellä, opiskella tai tehdä tutkimusta jäsenvaltiossa, jonka kansalaisia he eivät ole.

¹⁷⁶ U 74/2021 vp

tehty eri vaihtoehtoja ja niiden vaikutuksia arvioiden. Suomessa Digi- ja väestötietovirastolle on jo säädetty velvollisuus tiedottaa muiden jäsenvaltioiden Suomessa asuvia kansalaisia vaalilain 22 §:ssä. Ehdotettujen direktiivien mukaan äänioikeutta tai vaalikelpoisuutta koskevien oikeussuojakeinojen tulee olla samalla tavalla käytettävissä liikkuville EU:n kansalaisille ja oman jäsenvaltion kansalaisille. Tämä edellytys on jo toteutettu, koska valitusoikeutta ei ole Suomen lainsäädännössä sidottu kansalaisuuteen.

Euroopan komissio antoi joulukuussa 2023 demokratian puolustuspaketin, jonka avulla pyritään torjumaan ulkomaisen sekaantumisen uhkaa lisäämällä avoimuutta ja samalla edistämään kansalaisvaikuttamista ja kansalaisten osallistumista. Demokratian puolustuspaketin keskiössä on direktiiviehdotus¹⁷⁷ kolmansien valtioiden puolesta harjoitettavan intressivaikuttamisen rekisteröinnistä. Lisäksi pakettiin kuuluu kaksi suositusta, joiden tarkoituksena on edistää vapaita, rehellisiä ja häiriönsietokykyisiä vaaleja sekä kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden osallistumista päätöksentekoon¹⁷⁸.

Lasten oikeuksia koskeva EU:n strategia¹⁷⁹, EU:n nuorisostrategia¹⁸⁰ ja Euroopan parlamentin päätöslauselma kansalaiskeskusteluista ja kansalaisten osallistumisesta EU:n päätöksentekoon¹⁸¹ korostavat muun muassa tarvetta vahvistaa lasten ja nuorten osallistumista päätöksentekoon sekä kansallisesti että Euroopan unionissa, ja tarvetta tunnistaa uusia nuorille sopivia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä.

EU:n monivuotisiin rahoituskehyksiin (2021–2027) sisältyy useita rahoitusinstrumentteja, joilla osaltaan voidaan edistää demokratiaa. Esimerkiksi kansalaisuus-, tasa-arvo-, arvot ja oikeudet -ohjelmalla (CERV) tuetaan muiden muassa kansalaisjärjestöjen demokratiaa edistävää työtä sekä lasten osallisuutta ja demokratiaosaamista.

¹⁷⁷ COM/2023/637 final

¹⁷⁸

¹⁷⁹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Strategy on the Rights of the Child, COM(2021) 142 final, 24.3.2021.

¹⁸⁰ Resolution of the Council of the European Union and the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on a framework for European cooperation in the youth field: The European Union Youth Strategy 2019-2027 of 18 December 2018 (2018/C 456/01).

¹⁸¹ European Parliament resolution on Citizens' dialogues and Citizens' participation in the EU decision-making of 7 July 2021 (2020/2201(INI), point 17.

Lähteet

UOMMO

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Kansainväliset jännitteet ja autoritääristen hallintojen nousu vaikuttavat kansainvälisen demokratiatoiminnan sisältöön ja toimintatapoihin. Kansainvälisten ihmisoikeus- ja muiden velvoitteiden kunnioittaminen sekä demokratian ja oikeusvaltiomekanismien vahvistaminen ovat olennainen osa paitsi demokratiaa ja sen puolustamista, myös YK:n kestävän kehityksen tavoitteita¹⁸².

Suomen kansainvälinen toiminta demokratian edistämiseksi perustuu laajaan demokratianäkemykseen, jossa ihmisoikeudet ml. sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Euroopan unionin (EU) jäsenvaltiona Suomi edistää ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltiokehitystä sekä EU:n sisällä että osana unionin ulkosuhdetoimintaa. Euroopan unionin jäsenyys edellyttää hakijamailta vakaita instituutioita, jotka takaavat demokratian. Siksi demokraattisen kehityksen tukeminen on keskeistä myös unionin laajentumispolitiikassa. Oikeusvaltioperiaatteen toteutuminen EU:n sisällä lisää unionin uskottavuutta ja vaikuttavuutta kansainvälisesti.

Suomi toimii Yhdistyneiden kansakuntien (YK) toimielimissä perus- ja ihmisoikeuksien sekä -vapauksien ja demokratian kunnioittamiseksi. Suomen kehityspolitiikassa edistetään rauhanomaista ja demokraattista, oikeusvaltioperiaatteeseen ja hyvään hallintoon nojautuvaa yhteiskuntakehitystä. Toimiva demokratia, oikeusvaltio, ihmisoikeudet ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta ovat kestävän yhteiskunnallisen kehityksen edellytyksiä. Suomen kehitysyhteistyö edistää näiden edellytysten toteutumista.

Vuonna 1949 perustettu Euroopan neuvosto (EN) on maanosan vanhin ja laajin (46 jäsenvaltiota) poliittinen yhteistyö- ja ihmisoikeusjärjestö, joka tunnetaan parhaiten ihmisoikeustuomioistuimesta ja paikallisen itsehallinnon peruskirjasta. EN on viime vuosina ottanut vahvemman roolin demokratian tukemisessa alueella ja laajemmin. Euroopan neuvoston Demokratiaa oikeusteitse -toimikunnan eli Venetsian toimikunnan rooli on keskeinen sen antaessa oikeudellista neuvontaa jäsenvaltioilleen demokratia-

¹⁸² Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteet - Ulkoministeriö (um.fi)

, oikeusvaltio- ja perustuslakikysymyksissä. Venetsian toimikunta on toistuvasti arvioinut eri tuomioistuinjärjestelmien riippumattomuutta ja sen valmisteleva "Rule of Law Checklist"¹⁸³ on laajasti käytetty kuvaus oikeusvaltion elementeistä. Oikeusjärjestelmien riippumattomuutta seurataan myös Euroopan neuvoston oikeudenkäytön tehostamista tarkastelevassa komiteassa (CEPEJ).

Vuonna 2020 EN julkaisi demokratiaosaamisen viitekehyksen jonka perustana ovat EN:n arvot – ihmisoikeudet, demokratia ja oikeusvaltioperiaate. Lämpileikkaavan viitekehyksen tarkoituksena on tukea demokratia- ja kulttuurienvälisen vuoropuhelun opettamisen, oppimisen ja arvioinnin suunnittelua ja toteutusta jäsenmaissa. EN kehittää määrätietoisesti työkaluja ja suosituksia hyvän demokraattisen hallinnon periaatteisiin, deliberatiivisen demokratian edistämiseen, lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseen ja lasten osallistumisoikeuksien toteutumisen seuraamiseen liittyen. Demokratiapilarissa on myös valmisteltu avointa hallintoa tukevat suositukset hallintotasojen yhteistyöstä ja vihreästä julkisesta hallinnosta. Suomi on aktiivisesti osallistunut työkalujen ja suositusten valmistelutyöhön ja pilotointiin.

Euroopan neuvosto toimii myös aktiivisesti ajankohtaisissa aiheissa, kuten koronakriisin ja tekoälyn demokratiaan kohdentuvien vaikutusten tarkastelussa. EN:n historian neljäs huippukokous järjestettiin Reykjavikissa toukokuussa 2023. Huippukokouksen järjestämisen tavoitteena oli alleviivata oikeusvaltion ja demokratian merkitystä ja vastata demokratian taantumaan sekä osoittaa vahvaa tukea Ukrainalle.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyj on yksi maailman laajimmista alueellisista turvallisuusjärjestöistä¹⁸⁴. ja Etyjin vahvuutena on laaja näkemys turvallisuudesta. Poliittis-sotilaallisen turvallisuuden lisäksi järjestö korostaa ihmisoikeuksien ja demokratian sekä taloudellisten ja ympäristöasioiden ratkaisevaa merkitystä turvallisuudelle. Suomi on Etyjin demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston (ODIHR) suurimpia vapaaehtoisrahoittajia. ODIHR:n tehtäviin kuuluvat mm. vaalitarkkailu sekä osallistujavaltioiden tukeminen Etyjin inhimillisen ulottuvuuden sitoumusten toimeenpanossa. Suomi toimii Etyjin puheenjohtajana vuonna 2025.

Suomi tekee kansainvälistä yhteistyötä myös Kansainvälisen demokratia- ja vaaliapuinstituutin (IDEA) sekä Demokratioiden yhteisön (Community of Democracies) kautta. IDEA edistää demokratiaa useissa kehittyvissä maissa ja uusissa demokratioissa toteuttamalla demokratiatukihankkeita ja vahvistamalla globaalia tietopohjaa demokratiasta. Suomen yhteistyö IDEA:n kanssa sisältää sekä normatiivista tutkimusta että operatiivista maatason yhteistyötä. Oikeusvaltiokehitystä sekä

¹⁸³ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e)

¹⁸⁴ Järjestön toiminnan pohjana on Helsingissä 1975 allekirjoitettu päätösasiakirja.

sanan- ja mediavapautta muun muassa kansainvälisissä järjestöissä toimittajien itseenäisen toiminnan turvaamiseksi edistävät internetvapausjärjestö Freedom Online Coalition sekä Media Freedom Coalition.

Suomi liittyi Open Government Partnership (OGP) -hankkeeseen vuonna 2013. OGP:n tavoite on, että julkisten hallintojen, kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisten yhteistyöllä vahvistetaan demokratiaa ja aikaansaadaan parempaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta. OGP:hen kuuluu 75 maata, 104 paikallishallinnon toimijaa, tuhansia kansalaisjärjestöjä ja se edustaa yli 2 miljardia ihmistä. Suomessa OGP:n työtä tehdään valtiovarainministeriön koordinoiman Avoin hallinto -hankkeen kautta julkisen hallinnon toiminnan ja tiedon avaamiseksi yhdessä muiden ministeriöiden, valtion viranomaisten ja kuntien kanssa. Suomessa Avoin hallinto -työ¹⁸⁵ kattaa koko julkisen sektorin. Hallinnon toiminnan ja tiedon avaamisella varmistetaan kansalaisen ja kansalaisjärjestöjen mahdollisuus osallistua yhteiskunnan kehittämiseen ja torjutaan korrup tiota. Avoimen hallinnon strategian konkreettiset painopisteet ohjaavat Avoimen hallinnon toimintaohjelman toimintaa 2020-luvulla.¹⁸⁶

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD tukee laajasti hallinnon kehittämistä, avoimuutta ja vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisten välillä. OECD:n hallintoministerit linjasivat kokouksessaan 2022, että OECD käynnistää työn luottamuksen ja demokratian vahvistamiseksi (*Building Trust and Reinforcing Democracy*). Työ koostuu viidestä osa-alueesta: mis- ja disinformaation torjunta, avoimuuden ja osallisuuden vahvistaminen, globaali vastuu ja resilienssin rakentaminen ulkoisille vaikutusyrityksille, hallinnon valmiudet vastata ilmasto- ja ympäristöhaasteisiin ja julkisen hallinnon uudistaminen digitaalisen demokratian tueksi. OECD:n työryhmissä on viime aikoina käsitelty ja annettu suosituksia muun muassa puntaroivaan demokratiaan ja demokratiakasvatukseen liittyen. OECD on antanut avoimen hallinnon suosituksen¹⁸⁷, jonka mukaan sen jäsenvaltiot kehittävät, hyväksyvät ja toimeenpaneavat avoimen hallinnon strategioita ja niihin liittyviä toimenpiteitä. Tavoitteena on edistää läpinäkyvyyttä, integriteettiä, tilivelvollisuutta ja osallisuutta. Näitä edistetään sekä päätöksenteon valmistelussa että palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tämä tehdään avoimella ja osallisuuden mahdollistavalla tavalla. Osana tätä työtä on kehitteillä *Citizen Participation Index*, jonka tavoitteena on saada tietoa kansalaisten ja hallinnon suhteesta ja mitata, miltä hallinto ja hallinnon vastaanottavaisuus näyttävät kansalaisten näkökulmasta. OECD:n työ sääntelypolitiikan parissa on painottanut osallistavan ja avoimen lainvalmistelun vahvistavan luottamusta demokraattista päätöksentekoa

¹⁸⁵ <https://avoinhallinto.fi/toimintaohjelmat/>

¹⁸⁶ https://avoinhallinto.fi/assets/files/2020/12/VM_Avoimen_Hallinnon_Strategia2030.pdf

¹⁸⁷ <https://avoinhallinto.fi/oecd-avoimen-hallinnon-suositus/>

kohtaan. Demokratian edistämisestä lisäämällä sidosryhmien osallistumista lainvalmisteluun keskusteltiin OECD:n 14. sääntelypolitiikkaan keskittyvässä konferenssissa, joka järjestettiin Helsingissä syyskuussa 2023.

Demokratian huippukokous (*Summit for Democracy*) on Yhdysvaltain presidentti Joe Bidenin käynnistämä kansainvälinen aloite demokratian puolustamiseksi ja vahvistamiseksi. Yhdysvallat järjesti kaksi demokratiahuippukokousta vuosina 2021 ja 2023, ja vuonna 2024 huippukokouksen järjestää Etelä-Korea. Tapahtumat ovat merkittäviä foorumeja demokratiamyönteisten valtioiden ja niiden kansalaisyhteiskunnan sekä kansainvälisten järjestöjen tapaamiselle ja yhteiselle toiminnalle demokratian puolustamiseksi autoritarismin vahvistaessa otettaan useissa maissa. Huippukokouksissa tunnustettiin demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen yhteys, mutta myös korruption torjunnan merkitys osana demokratian edistämistä. Suomi on osallistunut ensimmäisiin huippukokouksiin ensin presidentti Niinistön johdolla ja Etelä-Korean osalta presidentti Stubbin johdolla tehden sitoumuksia ja toteuttaen niitä huippukokousten välillä.

Pohjoismaiden ministerineuvosto on Pohjoismaiden hallitusten yhteistyöelin, joka korostaa viimeisimmässä linjausluonnoksessaan (2025–2030) pohjoismaisesta yhteistyöstä oikeudellisissa asioissa demokratian ja oikeusturvan merkitystä kaikille pohjoismaissa ja lähialueilla asuville. Pohjoismaiden yhteistyöministeriöiden aloitteella (MR-SAM) perustettiin vuonna 2016 monialainen demokratia-, osallisuus- ja turvallisuusohjelma (DIS) ja sen osana pohjoismainen demokratian, osallisuuden ja turvallisuuden asiantuntijaverkosto (DIS-verkosto), jonka tarkoituksena on vahvistaa koulutusalan kykyä vastata yhteiskunnallisiin haasteisiin demokraattisin keinoin. DIS-verkoston tavoitteina vuosille 2021-2024 on muun muassa edistää yhteisiä arvoja ja koulutusta kestävä kehityksen edistämiseksi, edistää vahvempaa integraatiota, torjua rasismia, syrjintää, syrjäytymistä ja epädemokraattisia näkemyksiä, edistää kansainvälistä tutkimusta ja tutkimustiedon hyödyntämistä sekä jakaa käytännön kokemuksia ja tutkimustuloksia Pohjoismaiden kesken.

Toimiva demokratia ja oikeusvaltio, vakaat instituutiot sekä ihmisoikeuksien turvaaminen ovat edellytyksiä rauhanomaiselle yhteiskunnalle ja kestävälle kehitykselle ja edesauttavat yksityissektorin toimintamahdollisuuksia. Suomen tavoitteena on, että kehittyvien maiden poliittisten päätöksentekijöiden ja viranomaisten valmius ja kyky vahvistaa demokratiaa ja edistää oikeusvaltioperiaatetta lisääntyvät. Tavoitteena on myös, että kansalaisyhteiskunnalla on kyky ja suotuisa toimintaympäristö osallistua päätöksentekoon. Erityisiä painopisteitä ovat naisten ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallisuuden tukeminen, ihmisoikeuksien edistäminen, kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen sekä monipuoluedialogin edistäminen. Suomi edistää näitä tavoitteita vahvistamalla julkista hallintoa sekä tukemalla oikeusvaltiokehitystä ja demokraattista päätöksentekoa. Tuemme oikeusjärjestelmien uudistamista, edistämme monipuoluedialogia ja naisten ja vammaisten henkilöiden osallistumista päätöksentekoon

sekä osallistumme vuosittain vahvasti tarkkailijoina EU:n ja Etyj:n toimeenpanemiin vaalitarkkailumissioihin. Lisäksi tuemme riippumattomia ja moniäänisiä kansalaisyhteiskuntia ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tämän osana tuetaan ihmisoikeuspuolustajien toimintaa ulkoministeriön toimintaohjeiden mukaisesti. Kehitysyhteistyöllä myös vahvistetaan itsenäistä mediaa ja tuetaan ihmisoikeusperustaista digitaalista hallintoa.

Ulkoministeriön hallinnonalaan kuuluvan uuden demokratia- ja oikeusvaltiomomentin alaisilla kehitysyhteistyömäärärahoilla edesautetaan suomalaisen kokemuksen ja asiantuntemuksen hyödyntämistä kehittyvien maiden demokratia- ja oikeusvaltiokehityksessä. Pääasiassa toimijoina ovat suomalaisten puolueiden yhteistyöjärjestö Demo Finland sekä Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan yhteyteen perustettu Oikeusvaltiokeskus. Demo Finland edistää kohdemaissa parlamentaaristen monipuoluejärjestelmien vahvistamista. Oikeusvaltiokeskuksen tarkoituksena on saattaa Suomessa oleva oikeusvaltiokysymyksiin liittyvä osaaminen ja kokemus sitä tarvitsevien ulkomaisten toimijoiden, kuten kehittyvien maiden kansallisten viranomaisten ja instituutioiden, yliopistojen ja muiden koulutusyksiköiden, kansainvälisten tai kansallisten järjestöjen sekä muiden kansallisten ja kansainvälisten relevanttien tahojen käyttöön¹⁸⁸.

¹⁸⁸ <https://www.helsinki.fi/fi/verkostot/oikeusvaltiokeskus>

Lähteet

UOMMO